

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Rozvoj grafomotoriky ve speciální MŠ s využitím námětů z díla Josefa Lady

Vypracovala: Marcela Vebrová
Vedoucí práce: Mgr. Jana Kouřilová, Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 13. 4. 2018

Marcela Vebrová

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Janě Kouřilové Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, za cenné rady, připomínky i čas, jenž mi věnovala. Dále děkuji dětem mateřské školy, v níž jsem mohla provést své výzkumné šetření i jejich učitelkám, které byly ochotné se mnou spolupracovat. Zároveň chci poděkovat své rodině, jež mě podporovala po celou dobu studia.

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměřuje především na rozvoj grafomotoriky u dětí předškolního věku, a to jak intaktních, tak se zrakovým postižením. Je zde popsán jejich psychomotorický vývoj a vývoj v kresbě, dále objasňuje základní pojmy v oblasti grafomotorických schopností a krátce se zmiňuje o pohádkách, především o pohádce *Mikeš* od Josefa Lady. V praktické části jsou vyhotoveny grafomotorické listy s pomocí námětu děl Josefa Lady a následně zaznamenány pracovní návyky 6 dětí se zrakovým postižením.

Klíčová slova

rozvoj grafomotoriky, předškolní děti, pracovní návyky, pohádka, děti se zrakovým postižením

Abstract

Bachelor thesis focuses mainly on the development of graphomotorics in preschool children, both intact and visually impaired. It describes their psychomotor development and development in drawing and further explains the basic concepts in the area of graphomotoric abilities and briefly mentions the fairy tales, especially the fairy tale by Josef Lada. In the practical part, graphomotional sheets with the help of the works of Josef Lada are created and subsequently the work habits of 6 children with visual impairment were recorded.

Keywords:

development of graphomotorics, pre-school children, working habits, fairy tale, children with visual impairment

Obsah

Úvod.....	8
1 Dítě v předškolním věku	9
1.1 Stručná charakteristika dítěte v předškolním věku	9
1.1.1 Tělesný vývoj.....	9
1.1.2 Vývoj poznávacích procesů	9
1.1.3 Vývoj jazykových schopností a dovedností.....	10
1.1.4 Socializace	10
1.1.5 Psychické odlišnosti dětí se zdravotním postižením	10
2 Vývoj výtvarného zobrazování	11
2.1 Vývoj kresby	11
2.2 Vývoj kresby lidské postavy	13
3 Rozvoj grafomotoriky.....	14
3.1 Pojem grafomotorika	14
3.2 Grafomotorické prvky	16
3.3 Uvolňovací cviky ruky.....	18
3.4 Výběr vhodného psacího náčiní.....	20
3.5 Pracovní návyky	21
3.5.1 Držení těla	21
3.5.2 Postavení ruky při kreslení a psaní.....	22
3.5.3 Specifika u leváků.....	22
3.5.4 Držení psacího náčiní	23
3.5.5 Nesprávné držení psacího náčiní	24
3.6 Možnosti rozvíjení grafomotoriky.....	26
3.1 Možnosti rozvíjení grafomotoriky u dětí se zrakovým postižením	28
4 Pohádka	30

4.1	Vymezení pohádky	30
4.2	Autorská pohádka	30
4.2.1	Josef Lada	31
4.2.2	Kocour Mikeš.....	31
	Praktická část	32
4.3	Výzkum	32
4.4	1. den	38
4.5	2. den	41
4.6	3. den	44
4.7	4. Den	47
4.8	Shrnutí.....	50
4.9	Diskuze	53
	Závěr	55
	Zdroje	56
	Seznam tabulek.....	60
	Seznam příloh	61

Úvod

V období předškolního věku a následně na prvním stupni se u dětí formuje úchop tužky. Jestliže dojde k nesprávnému naučení, může to později vést k svalovým potížím během psaní a už se to příliš nedá spravit. Tyto věty vychází z mé vlastní zkušenosti, neboť jsem se naučila špatně držet psací náčiní a při psaní dlouhých textů to pociťuji. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla zabývat se ve své bakalářské práci grafomotorikou a dozvědět se o tom více. Jako cíl jsem si vytyčila výrobu grafomotorických listů pro zjištění úrovně pracovních návyků grafomotorických schopností u dětí se zrakovým postižením.

V teoretické části nejprve stručně vykresluji psychomotorický vývoj dítěte, následně je zde vypsán vývoj kresby, který začíná již prvním kreslením prstů po skle. Další kapitoly se věnují hlavnímu tématu, a to rozvoji grafomotorických schopností. Vymezuji zde pojem grafomotorika a její prvky, v rámci tématu se též věnuji uvolňovacím cvikům ruky, výběru vhodného psacího náčiní a nácviku pracovních návyků. Poslední kapitolu tvoří zmínka o autorské pohádce *Mikeš* od Josefa Lady, ze které vychází mé grafomotorické listy.

V praktické části uskutečňuji kvalitativní šetření se šesti dětmi se zrakovým postižením (kromě jednoho). Vycházím z upravené a zkrácené pohádky J. Lady, kterou doplňuji pohybovými prvky pro uvolnění kloubů horní končetiny. Poté během individuální činnosti s grafomotorickým listem zaznamenávám jednotlivé položky pracovních návyků u každého dítěte. Během těchto činností využívám metodu záměrného pozorování pro sběr dat a neformální rozhovor s vedoucí učitelkou, díky které se mi podařilo nashromáždit dílčí údaje o dětech.

V příloze se nachází upravené příběhy kocoura Mikeše a následně grafomotorické listy v původní verzi i vybarvené. Bohužel jsem nestačila včas vyfotit všechny listy od dětí, neboť si je rozebraly děti dříve, proto jejich seznam je pouze částečný.

1 Dítě v předškolním věku

1.1 Stručná charakteristika dítěte v předškolním věku

Věkové rozhraní pro předškolní věk se udává od 3 do 6–7 let (Vágnerová, 2007). Dítě se v tomto věku vyvíjí oproti dalším letům ve všech oblastech velice rychle. Pro lepší orientaci se tak pokusím velice krátce vymezit aspoň některé z nich.

1.1.1 Tělesný vývoj

V předškolním věku dítě začíná pomalu a jistě ztrácet typickou batolecí zaoblenost a začíná se tak měnit celková tělesná konstituce. To se projevuje dle Říčana (2004) například prodlužováním horních a dolních končetin, jasnějším oddělením trupu od břicha, přírůstem svalové hmoty (zvláště u kluků) a samozřejmě se dále upravuje poměr hlavy k tělu. Zda fyzický vývoj probíhá před vstupem do školy v pořádku, můžeme určit orientační zkouškou Filipínské míry, „*kteřá považuje za pravděpodobně školsky zralé dítě to, které rukou dosáhne přes vzpřímenou hlavu na ucho na protilehlé straně hlavy*“ (Otevřelová, 2016, s. 51).

1.1.2 Vývoj poznávacích procesů

Mezi poznávací neboli kognitivní procesy řadíme vnímání, paměť, myšlení, fantazie a představy. Tyto procesy se zvláště v předškolním věku kvalitativně mění a u dítěte tak hrají v poznávání světa důležitou roli. U dítěte nastává pokrok v oblasti syntézy a analýzy, a to jak ve zrakovém vnímání, tak i v sluchovém. Všimá si více detailů na věcech, což se projevuje například, jak uvádí Matějček (2005), při hraní s puzzlem či legem.

V rámci dozrávání CNS se též zvyšuje kvantitativní paměť, proto je dobré to i podporovat různými hrami na paměť, například pexeso. Pro zapamatování u něj hraje prim osobní preference a naopak, tzn. při vybavování, u něj musíme počítat s většinovou nepřesností Paměť je mechanická, krátkodobá a konkrétní (Vágnerová, 2012).

Jedním z rysů dětského myšlení je bezpochyby kognitivní egocentrismus. Dítě při nahlížení na svět preferuje pouze svůj způsob a neuvědomuje si, že jsou zde i jiné úhly pohledu (Vágnerová, 2012). Říčan (2004) k tomu dodává, že děti při svém vyprávění počítají s vaší vševědčností. Mezi další rysy dětského myšlení patří magičnost, kdy dítě předpokládá, že to, co si přeje, tak se i stane ve všedním životě. Výrazným způsobem se do dětského myšlení

promíchává i antropomorfismus. Díky němu se tak neživé věci mohou chovat jako lidské bytosti (Langmeier, Krejčířová, 2006).

K předškolnímu dítěti neodmyslitelně patří fantazie, která u něj vytváří docela nové světy. Jedině v tomto věku je dítě schopné pozorovat neodbytný souboj mezi drakem a princem na dětském pískovišti a ani při tom nemrknout okem. Proto je důležité to u nich nejvíce pěstovat a co nejvíce uchovávat do pozdějších dnů.

1.1.3 Vývoj jazykových schopností a dovedností

Myšlení a řeč jsou spojené nádoby. S vývojem myšlení se tak vyvíjí i verbální část u dítěte. Zatímco na začátku předškolního období dítě ještě komolí různé hlásky a vytváří velice jednoduché věty. Na konci již dokáže mluvit v souvětích, je zlepšená výslovnost hlásek. Pokud se vyvíjí v dostatečně podnětném prostředí, též umí spoustu básniček či písniček (Langmeier, Krejčířová, 2006).

1.1.4 Socializace

Pro správný vývoj dítěte je bezpochyby důležitá sociální interakce s ostatními lidmi. Zvláště v předškolním věku, kdy vstupem do mateřské školy se postupně přizpůsobuje podmínkám dané instituce a učí se vycházet s ostatními lidmi, a to jak s vrstevníky, tak s dospělými. Pro správný rozvoj prosociálního chování je důležitá „*přijatelně uspokojená potřeba citové jistoty a bezpečí*“ (Vágnerová, 2012, s. 237). Tuto důvěru dítě získává primárně ve své rodině. Dalším předpokladem je schopnost dítěte vcítit se do pocitů toho druhého (Vágnerová, 2012).

1.1.5 Psychické odlišnosti dětí se zdravotním postižením

V období předškolního věku u dítěte výrazně figuruje potřeba aktivity a sebeprosazení. Což u dětí s postižením bývá zastoupeno mnohem v nižší míře. Děti jsou často omezovány nejen svým postižením a tím i určitým stupněm závislosti na svém okolí, ale především postojem rodičů, učitelek a vrstevníků k jeho postižení. Pro rozvoj jeho osobnosti je důležité dát mu pocit bezpečí a jistoty, kam se může kdykoliv vrátit, ale zároveň dát mu přiměřený prostor pro vyzkoušení a následné potvrzení si vlastních schopností v okolním světě.

Důležitým faktorem pro co nejméně problémové zařazení do kolektivu dětí a zároveň další rozvoj psychických funkcí je úroveň řeči. Ta se liší dle typu postižení a může být tak poškozena formální nebo obsahová stránka řeči, či obě složky.

Kromě řečové složky se více projevuje i pohybová. Ta se v tomto věku většinou zlepšuje, neboť je zde přirozená touha po pohybu. Záleží potom, jaký stupeň postižení dítě má a od toho se odvíjí i následná mezioborová péče (Vágnerová et al, 2004).

Dítě v předškolním věku se zajímá jak o své tělo, tak i o okolní svět (Jankovský, 2006). Z důvodu svého postižení však mohou přijímat podněty z okolí v omezené míře a rozsahu. Dochází proto u nich často různým frustracím a deprivacím.

V sociální oblasti má největší primární význam rodina. Postižení zde hraje svou roli, a tak je samozřejmé, že může a většinou dochází k oslabenému sociálnímu kontaktu s ostatními. Pro sociální vývoj je důležité, aby co nejvíce děti vystupovaly ze svého stereotypního prostředí a měly možnost si vyzkoušet různé sociální role (Vágnerová et al, 2004).

Celkově lze říci, že v předškolním věku se začínají více prohlubovat rozdíly mezi zdravým dítětem a dítětem s postižením, ale zároveň je to období, kdy se dá díky včasné odborné diagnostice a následujícím opatřením zabránit, zmenšit či zachovat stupeň postižení.

2 Vývoj výtvarného zobrazování

„Malování je snadné, když neumíte malovat. Jakmile malovat umíte, je tomu právě naopak.“

(Degas, 2018)

2.1 Vývoj kresby

Jako je pro dospělé docela přirozené mluvit, pro dítě je přirozené malovat. Je to prostředek, jak se vyjádřit, neboť dítě nemaluje to, co vidí, ale to, co ví. Proto je celkem užitečné se naučit se *dívat* na dětské kresby, neboť často dokážou zachytit to, co by nám dítě samo neřeklo. Přesto pravidla čtení dětské malby nejsou zcela jednoznačná, z tohoto důvodu je vždycky důležité se zeptat, co tím daný autor původně myslel (Říčan, 2004).

Vývoj výtvarného zobrazování u dětí předškolního věku můžeme rozdělit do několika fází. Vágnerová (2012) jej rozlišuje takto:

1 Presymbolická, senzomotorická fáze.

Proces je pro dítě důležitější než výsledek.

2 Fáze přechodu na symbolickou úroveň.

Výsledný produkt má už pro dítě určitou hodnotu a následně jej tak pojmenovává.

3 Fáze primárního symbolického vyjádření.

Zjednodušeně lze říci, že dítě kreslí již se záměrem.

Naproti tomu Jebavá (1997), s ohledem na zaměření této práce na předškolní věk, se zaměřuje spíše na výsledný produkt na papíře a fází je dělí do 3 období: **období čmáranic, období hlavonožců a analytické období kresby.**

Období **čáranic**, se dle Jebavé (1997) projevuje tvary, jako jsou klubička či jednoduché čáry. Do kresby se dítěti promítá jeho citové rozpoložení. Může se zde naplno projevit, stejně jako ve hře. Uždil (2002) k tomu dodává, že vývoj výtvarného zobrazování u dítěte začíná velmi nenápadně. Zprvu se to může projevovat jen sledováním pohybu vlastního prstu u batolete, či sledováním stopy, kterou po sobě zanechávají jednotlivé prsty na zamlženém skle. Samotný proces zde má větší význam než výsledek. Období čáranic začíná okamžikem, kdy dítě vezme nějakou věc, co zanechává za sebou stopu, do ruky a provádí první tahy. Samotný pohyb ruky nejdříve vychází z ramenního kloubu, kdy jsou čáry prohnuté mírně do oblouku. Postupně se zapojuje i zápěstní kloub a kresba se tak více „zakulacuje“. Čáry se stáčíjí více do oblouku a postupně vytvářejí klubička. Na začátku dítě potřebuje velký prostor už kvůli velkému rozmachu z ramenního kloubu, časem ale začíná respektovat okraje papíru a je možno mu tak dát menší formát papíru. Uždil (2002, s. 14) dále rozlišuje různé druhy čáranic: „*můžeme mezi nimi sledovat krátké údery – body, klikatky, klubička velmi jemných čar a spirály (oválné, kruhové i „hranaté“).*“

Jak už odpovídá název – **období hlavonožců** – tvorba je zaměřená na kresbu lidské postavy. Toto období se ohraničuje 3. až 6. rokem. Kresba je zatím jednoduchá, ale již je zvýrazněn celek. Základem je kruh, od kterého může vyrůstat až několik čar představující končetiny. Na kresbu dítěte v tomto období silně působí jeho fantazie a zvnějšku pak především obrázkové knížky či různé druhy masmédií (Jebavá, 1997).

Posledním obdobím, které se řadí do předškolního věku, je **analytické období kresby**. Datuje se mezi 5,5 až 7 lety. U dítěte hraje velkou roli na jeho tvorbu fantazie a jeho citové prožívání. Rozvíjí se u něj kromě již získané syntézy schopnost analýzy, což využívá i v souvislosti se získáváním obrazů ze svého okolí (Jebavá, 1997).

2.2 Vývoj kresby lidské postavy

Lidská postava je pro dítě velice přitažlivá, neboť s ní má osobní zkušenosti a též sociální hledisko zde hraje velkou roli. Při ztvárnění postavy člověka však dítě nevychází primárně ze zrakových vjemů, nýbrž ta představa je založena „na dotekových, pohybových a pocitových zkušenostech dítěte“ (Uždil, 2002, s. 22).

Vágnerová (2012) dělí vývoj kresby lidské postavy takto:

1 Stádium hlavonožce

Začátek kresby je velice individuální, ale obecně se udává kolem třetího roku. Pro dítě je typické, že maluje to, čemu přikládá velký význam. Na lidské postavě je to především jeho obličej, kde jsou hlavní dominantou otevřené oči. Kromě očí tam později postupně přibudou i ostatní části, jako jsou ústa, nos, uši a vlasy (Uždil, 2002). Dalším znakem jsou končetiny, které jsou znázorněny většinou jednoduchou čarou a díky nimž se může pohybovat. Což oceňuje právě jejich ztvárněním (Vágnerová, 2012).

2 Stadium subjektivně fantazijního zpracování

Toto stadium se váže k dětem ve věku 4–5 let. Vágnerová (2012) i Uždil (2002) se shodují, že dítě začíná klást v kresbě důraz na různé „vyšperkovávající“ detaily. Často je to však vzdálené od reality. Uplatňuje se zde prelogický přístup. Důležitým prvkem, jenž zde přibude, je bezpochyby trup. Může mít různé vyobrazení, a to nejen, co se týče tvaru i velikosti, ale i rozčlenění, kdy je přidán krk (Uždil, 2002). Děti si také často své postavy oblékají jako převlékací panenku. Většinou je vidět i původní tělo (Vágnerová, 2012).

3 Stadium realistického zobrazování

Stadium realistického zobrazování se dle Vágnerové (2012) váže k období 6 až 7 let. Je to obrovský přechod, neboť dítě již při kreslení neklade takový důraz na své znalosti ohledně dané věci, ale více využívá svého zrakového vnímání. Postava se poté dále vyvíjí. Začne mít další rozměr. Končetiny jsou kreslené dvojitou čarou, či dojde k rozlišení postavy podle pohlaví. Postava již také není pasivní, ale začíná se pohybovat (Uždil, 2002).

3 Rozvoj grafomotoriky

3.1 Pojem grafomotorika

Slovo *grafomotorika* vychází z cizích jazyků. První část – *grafó* – je z řečtiny a znamená psát, zatímco – *motus* – je z latiny a je překládán jako pohyb, hnutí (Kábrt, 2000).

Existují různé výklady pojmu *grafomotorika*. Dvořák (2001, s. 74) jej definuje takto: „*specifická motorika, koordinovaná pohybová aktivita při grafických pohybech.*“

Autoři Hartl P. a Hartlová H. (2010, s. 169) to vymezují jako: „*Soubor psychomotorických činností používaných při psaní.*“

Sovák et al (2000, s. 194) se zase domnívají, že je to: „*Souhrn všech pohybů lidského těla, celková pohybová schopnost (hybnost) organismu.*“

Grafomotorika je tedy důležitá schopnost pro psaní, což je zase jedna ze složek gramotnosti. Mezi další složky patří: čtení, mluvení a naslouchání. Díky grafomotorice člověk komunikuje s ostatními lidmi a nějakým způsobem se projevuje. Ještě před rozvinutím samotných grafomotorických schopností a dovedností je však potřeba mít dle Doležalové (2010, s. 21) dobře rozvinuté tyto psychické funkce:

- smyslové vnímání (zahrnuje i vnímání těla),
- diferenciatní schopnosti (fonemického sluchu, zraku, ...),
- časoprostorová orientace a představivost,
- paměť,
- analyticko-syntetické činnosti zrakové a sluchové,
- rytmické cítění.

Jak už vyjadřuje samotná část názvu, pro správný rozvoj grafomotoriky je dále důležitá odpovídající úroveň motoriky. Tedy hrubá a jemná motorika. Za úplný základ je považována hrubá motorika. Do hrubé motoriky se řadí činnosti jako lezení, běhání, skákání, ... Právě při lezení se propojují obě mozkové hemisféry. Kromě těchto motorických dovedností je důležitá i jejich plynulost a vzájemná koordinace a rovnováha při tom. Na procvičení těchto dovedností jsou výborné činnosti jako skákání panáka, lezení na prolézačky, hraní si na zvířátka, chůze na neukotvených předmětech (s pomocí dospělého), atd.

Na kvalitní úrovni hrubé motoriky poté staví i jemná motorika. Ta má více podob. Pro grafomotoriku je však nejdůležitější jemná motorika ruky, kde se projevuje vzájemná spolupráce mezi jednotlivými prsty a též z toho vznikající koordinace oko-ruka. Pro rozvoj jemné motoriky jsou vynikající například ruční práce, navlékání korálků, či pomocné práce v kuchyni jako je hnětení těsta, vykrajování různých tvarů, ... dále modelování, práce s papírem, se stavebnicemi, kreslení, či obyčejné solení polévky při obědě (Otevřelová, 2016).

Při nevyzrálosti jemné motoriky u dítěte předškolního věku se pak mohou projevit problémy v různých oblastech, jako například: menší obratnost při samoobslužných činnostech či při manipulačních hrách (ruční práce, stavebnice, ...), nevzhlednost a nepravidelnost linie čáry. Jeho kresby bývají ve srovnání s vrstevníky kvalitativně horší (obsah i forma).

Při pokračující nevyzrálosti jemné motoriky dítěte ve škole se to výrazně projeví při psaní. Problémy se mohou objevit při vzhledu písma (sklon, velikost), nepřiměřený tlak na papír, projeví se větší chybovost. Dítě bude mít problémy psát rychle, neboť samotné tvary jednotlivých písmen mu budou dělat potíže (Bednářová, Šmardová, 2011).

Faktory ovlivňující grafomotoriku

- **Exogenní**
  - úroveň rodinného prostředí
(hodnotová a zájmová orientace jednotlivých členů a jejich vzdělání, materiální podmínky, ...)
  - úroveň prostředí v mateřské škole
(výchovné postupy učitelek, vliv vrstevníků)
- **Endogenní**
  - úroveň a souhra jednotlivých složek mozku při grafomotorické činnosti
  - úroveň a souhra fyzické a psychické činnosti dítěte
  - aktuální stav dítěte

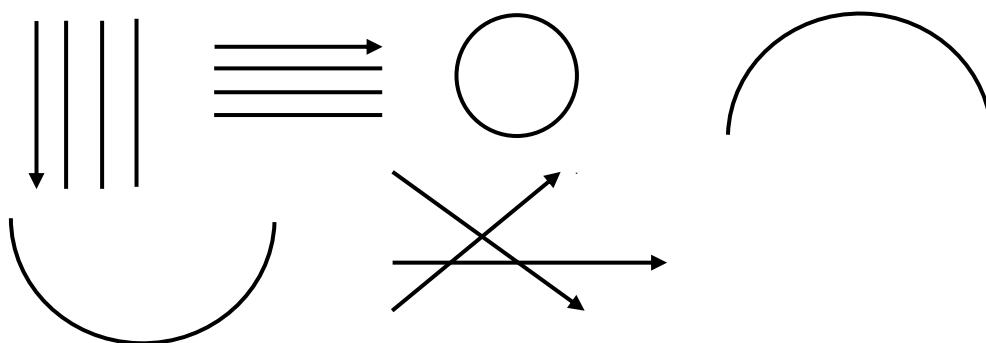
(Doležalová, 2010)

3.2 Grafomotorické prvky

Během předškolního období se u dítěte vyvíjí jeho grafomotorické schopnosti a dovednosti. K jeho zaznamenávání mohou sloužit kresebné prvky, které jsou pro každé věkové období charakteristické, a dítě by je mělo dle předlohy zvládnout nakreslit. Obtížnost grafomotorických prvků se odvíjí od vzrůstající se schopnosti dítěte koordinovat svoji ruku. Bezděková (2014, s. 100) dělí grafomotorické prvky podle období, v nichž se vyskytují:

- **Období 3–4,5 let**

Dítě začíná ovládat prvky jako čáry různým směrem, kruh, tečky, oblouky (horní, dolní) a další kombinace těchto prvků (viz **Obr. 1**).

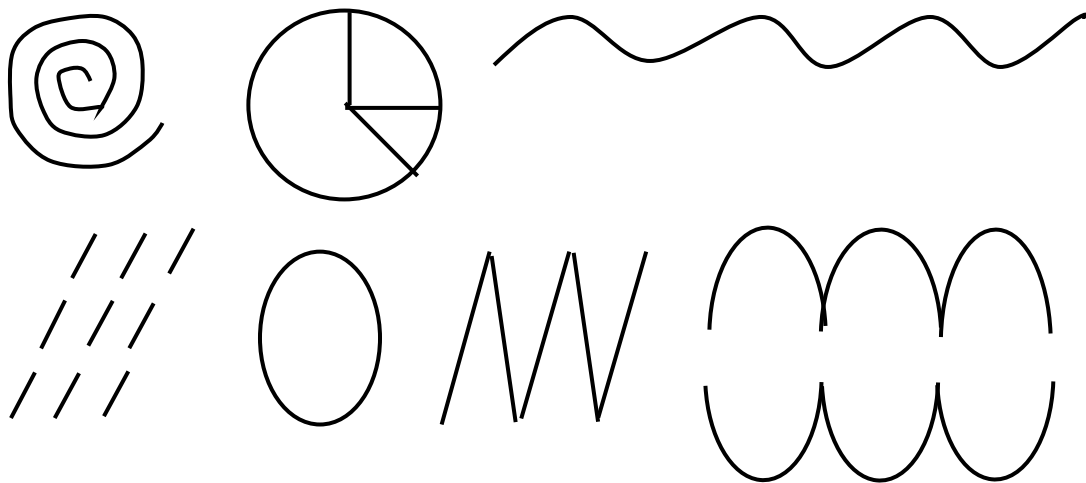

Obr. 1: Grafomotorické prvky v období 3 – 4,5 let (zdroj: vlastní tvorba)

- **Období 4–4,5 let**

Z teoretického hlediska by si dítě mělo poradit s těmito grafomotorickými prvky: spirálou, šikmou čarou v různých směrech, vlnovkou, přerušovanou čarou, elipsou, „zuby“ a spojenými oblouky (horní, dolní). V běžné praxi to ale není moc reálné (viz **Obr. 2**).

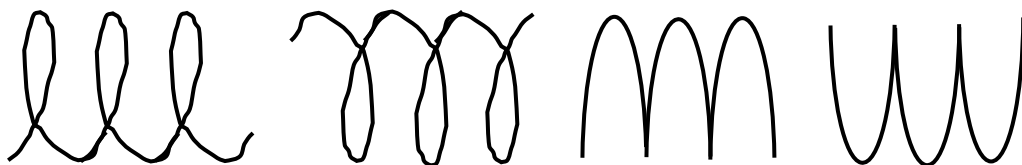

Obr. 2: Grafomotorické prvky v období 4 – 4,5 let (zdroj: vlastní tvorba)

- **Období 5–6,5 let**

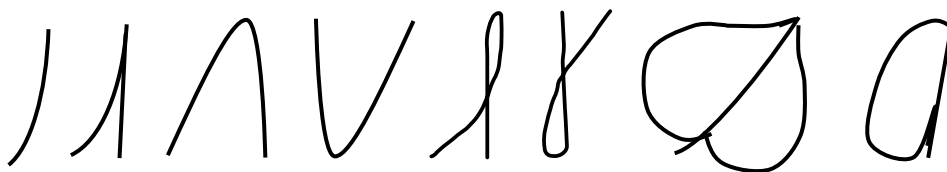
V tomto období začíná probíhat zvýšená příprava školu. V grafické tvorbě se tak dítě postupně učí horní smyčku, horní a spodní oblouky s vratným tahem a smyčky v různých pozicích (viz **Obr. 3**).

Obr. 3: Grafomotorické prvky v období 5 – 6,5 let (zdroj: vlastní tvorba)

- **Období kolem 6 let**

Dítě by již mělo nakreslit prvky (napodobování, obtahování), od kterých se následně odrazí k psaní psacích písmen (viz **Obr. 4**).

Obr. 4: Grafomotorické prvky v období 6 let (zdroj: vlastní tvorba)

3.3 Uvolňovací cviky ruky

Uvolňovací cviky jsou důležitou součástí při přípravě dítěte pro psaní. Při správném a častém provedení těchto cviků je ruka dostatečně uvolněná, a dítě tak nemá problémy při psaní s křečovitostí, či tlakem na papír. Cviky by se měly opakovat v pravidelných intervalech, hlavně tedy před jakoukoliv grafickou činností. Dále je důležité mít na paměti, že zápěstní kosti se v tomto věku dosud vyvíjí, též svalstvo dosud není zpevněné, proto je třeba nepřetěžovat ruce délkou cviku. Nýbrž vždy dělat pauzy mezi jednotlivými cviky. Nejlepší způsob podání cviků dětem je pomocí hry. Též dobrá motivace zde má velký význam (Otevřelová, 2016).

Uvolňovací cviky začínáme největším kloubem a pokračujeme přes loketní a zápěstní kloub až k prstům. Existuje mnoho uvolňovacích cvičení, které se dají různě kombinovat.

- **Ramenní kloub**

- Krouživé pohyby natažené nebo mírně pokrčené ruky (nejlépe vestoje) – mlýnské kolo,
- Nápodoba míchání vařečkou v hrnci, točení kávomlýnku,
- Kreslení ležatých osmiček do vzduchu (jednou rukou, druhou rukou, spojenýma oběma rukama),
- Plácání celou rukou (shora dolů, do stran) – napodobování driblování s míčem,
- Tleskání nataženýma rukama – zobák čápa,
- Dirigování celýma rukama,
- Kreslení před tělem ve vzduchu (sluníčko, domeček, vlny, kreslení čar),
- Kymácení vzpažených rukou do stran (větve stromu se ve větru kymácejí),
- Nápodoba plavání (např. styl prsa, kraul),
- Nápodoba pohybu křídel – dítě se chytí za rameno a krouží celou paží.

- **Loketní kloub**

- Krouživé pohyby předloktí (je-li to pro dítě obtížné, přidržíme zpočátku dítě pod ramenem),
- Nápodoba dirigování pouze předloktím.

- **Zápěstí**

- Krouživé pohyby zápěstím – jednou rukou, střídavě, oběma rukama, oběma směry (ruce mohou být natažené i pokrčené, pohyb vychází pouze ze zápěstí),
- Mávání dlaněmi různými směry (odhánění komára, vějíř, mávání šátkem),
- Plácání dlaněmi – bubnování na buben, driblování míčem,
- „Mytí“ rukou,
- Nápodoba hlazení (hlavičky dítěte, míče apod.),
- „Dalekohled“ z prstů – otáčením v zápěstí jej „zaostřujeme“,
- Mačkání gumového míčku mezi dlaněmi sevřenými v pěsti, střídání napětí a uvolnění,
- Motání klubička, „navíjení nitě“,
- Ťukání nataženými prsty o podložku (jedním i více prsty).

- **Prsty**

- Nápodoba hry na klavír, flétnu, kytaru,
- Kmitání prsty – poletuje sníh, prší,
- Hry s prstíky – „panáčci“ se zdraví, uklánějí, setkávají (prsty téže ruky, obou rukou navzájem),
- Kroužení jednotlivými prsty, „kreslení“ kruhů ukazováčkem,
- Napodobování pohybu nůžek,
- Roztahování a zatahování prstů – kocouří drápy,
- Postupné rozevírání prstů jedné ruky – „rozkvétá kytička“,
- Vytváření obrazců pomocí prstů – dalekohled, kukátko, kroužek, okýnko apod.,
- „Strouhání mrkvičky“, „dlouhý nos“,
- Luskání prsty,
- Ťukání prsty o podložku – zobe kuřátko,
- Nápodoba solení, drobení. (cit. dle Barbory Kozelkové)

3.4 Výběr vhodného psacího náčiní

Dalším důležitým krokem je volba psacího náčiní. Během výběru je dle Opatřilové (2014) důležité dbát, aby za sebou zanechávaly dostatečnou stopu bez zbytečného přitlaku navíc. Při špatném zvolení psacího náčiní může docházet k zvýšenému či sníženému tlaku na podložku, čímž se ovlivňuje i grafický výkon.

Opatřilová (2014) se dále podrobně zabývá jednotlivými typy psacího náčiní.

Pro děti, které s kreslením teprve začínají, doporučuje používat **prstové barvy**. Nejsou pro děti tolik jedovaté a zanechávají za sebou dostatečně výraznou stopu. Kromě prstových barev se používají **vodové barvy**. Ty jsou však již náročnější a dítě už musí mít určité grafomotorické dovednosti. Rozhodující je zde především správný úchop štětce a jeho přiměřený tlak na papír.

Při výběru **tužky** je třeba zohlednit určité parametry. Opatřilová (2014) doporučuje volit tužky široké s měkkou tuhou, na které nemusí dítě příliš tlačit. Před psaním je vhodné špičku tuhy trochu opotřebit psaním, aby se hned nelámala a zanechávala za sebou širší stopu. Dále svoji roli hraje i tvar a materiál tužky. Tužka musí být přiměřeně široká z neklouzavého materiálu, nejlépe trojhranná, přičemž i dostatečně dlouhá. Na trhu lze běžně sehnat tužky s ergonomickou rukojetí, jsou to tužky, jež jsou v místě držení speciálně tvarovány pro její správný úchop. Existují jak pro praváky, tak pro leváky. Kromě těchto ergonomických tužek se mohou též využívat trojhranné nástavce, které se nasunou na tužku a díky trojhrannému tvaru vybízejí prsty ke špetkovému úchopu. Dále je možné si přímo vyrobit nástavec na míru prstů, a to z moduritu.

Královnami kreslení jsou pro děti **pastelky**. U nich je dobré kontrolovat, aby stopa, již za sebou zanechávají, byla dostatečně výrazná a děti tak nemusely zbytečně tlačit. Opatřilová (2014) radí se při jejich výběru řídit stejnými pravidly jako u tužky.

Pro děti, které nemají dosud nastavený špetkový úchop dlaně je vhodná kreslicí kulička (viz **Obr. č. 5**). Naopak jako nevhodné pro nácvik grafomotorických dovedností se jeví voskové pastelky pro jejich kulatost, délku a lámavost; fixy (výjimkou jsou fixy s odpruženým psacím hrotem) či křídly pro jejich hranatý tvar.

Obr. 5: Barevná kulička kreslící

(Zdroj: <https://www.hrackydomino.cz/katalog/produkt/barevn-kulika-kreslc/>, staženo 10.3.2018)

3.5 Pracovní návyky

3.5.1 Držení těla

Samotným základem pro grafomotorickou činnost je správné držení těla, které podporuje u dítěte soustředění na danou grafomotorickou činnost a zabraňuje též případně z ní vzniklé únavě. Při osvojení špatných návyků může docházet ke zdravotnickým komplikacím jako jsou například různé ortopedické potíže či zhoršující se funkce smyslových orgánů (Doležalová, 2010).

Pro grafomotorickou činnost existují různé postoje: **v sedu, vleže, v dřepu či ve stoje**. Jako nejvíce používaný se jeví sed u stolu. Pro správné postavení u stolu je však potřeba dítě vhodně instruovat a cvičit to s ním nenásilnou formou tak dlouho, dokud se to pro něj nestane zcela zautomatizované.

Jako první pravidlo **při poloze v sedě** platí mít hýždě na židli a celými ploškami nohou se dotýkat země. Chodidla by se neměla dotýkat, nýbrž být zhruba ve stejné rovině s boky (Loose et al, 2003). Otevřelová (2016) k tomu dodává, že špatný nácvik už v této fázi se negativně projevuje na páteři a zvětšeným tlakem stehenní cévy, čímž se snižuje i jejich průtok krví. Člověk tak musí střídat různé polohy. Dále je důležité nemít křečovitě držení ramen a celou plochou zad (od krční až po bederní část) se dotýkat opěrky židle, aby poloha byla stabilní. Žáda jsou rovná. Při sedu je třeba též dbát na postavení nohou. Poslední třetina stehenní tvoří s lýtkem nohy pravý úhel. Při správné poloze těla a též správném rozměrovém nastavení nábytku jsou oči od pracovní desky vzdálené vzdušnou čarou cca 25–30 cm.

Postoj ve stoje se díky možnosti dělat rukou velké pohyby využívá často nejen při uvolňovacích cvičení, ale též při nácvičku nového grafomotorického prvku (klička, oblouček, ...) či během volné kresby. Dítě většinou kreslí na svislé ploše, jako je tabule či malířský stojan. Pro domácí využití stačí přilepit obrovský arch balícího papíru na zeď – je tak menší pravděpodobnost, že budou počárané zdi. Taky lze kreslit ve stoje i na vodorovnou plochu pracovního stolu.

Pro uvolňovací cvičení rukou se hodí i polohy v tureckém sedu, vkleče či v podřepu. Při nesprávné poloze může však dojít ke ztíženému dýchání či zvýšenému tlaku na určitou část těla. Je důležité, aby tělo bylo vzpřímené, ale zároveň uvolněné. Pravá ruka by se neměla zápěstím opírat o papír.

Pro vytvoření příhodného místa pro grafomotorickou činnost je dobré si pohlídat příhodnou velikost a tvar nábytku: nastavitelná židle, výška a úhel pracovní desky (nejlépe zešíkma, její výška by měla dosahovat úrovně pupku); intenzitu zdroje světla a jeho umístění (pravák by měl mít zdroj světla na své levé straně, aby mu ruka, kterou píše nevrhala stíny) a samozřejmě v neposlední řadě se dbá, aby se dítě cítilo odpočaté a mělo chuť do činnosti (Doležalová, 2010).

3.5.2 Postavení ruky při kreslení a psaní

Celá délka horní končetiny je uvolněná, přičemž paže tvoří s předloktím v loketním kloubu pravý úhel. Jedna ruka drží tužku, druhá je volně položená na stole rovnoběžně s tělem a hranou stolu a přidržuje papír. Ruka je od lokte po zápěstí položena na stole. Je třeba dbát na to, aby dítě mělo kolem sebe dostatek prostoru a mohlo tak bez obav, že do něčeho narazí pohybovat rukou po stole (Otevřelová, 2016).

3.5.3 Specifika u leváků

Leváctví je možno určit u dětí nejdříve po 4 roce, doporučuje se ale až kolem pátého roku. Mezitím se to může ještě několikrát změnit, proto není dobré zaškatulkovat dítě do určité skupiny (levák, pravák), aniž by to bylo opravdu ověřené (viz pedagogicko-psychologická poradna). Teprve při naprosté jistotě o opravdu dominantní ruce, je možné začít s dítětem podle toho pracovat.

Úchop psacích potřeb se od praváků neliší, zato v některých dalších věcech jsou určité rozdíly. Na rozdíl od praváků je papír umístěn tak, aby směřoval od středu těla směrem doleva a zároveň jeho horní levý roh byl umístěn výš než pravý. Při kreslení či psaní je kladen větší důraz na aktivitu prstů, neboť předloktí spolu s rukou je umístěno níže. Psaní (či kreslení) levou rukou

je proto těžší a potřebuje tak dostatečné množství času na procvičení. Zároveň i dostatečně jasnou ukázkou. V tomto případě to například znamená držet psací náčiní též v levé ruce.

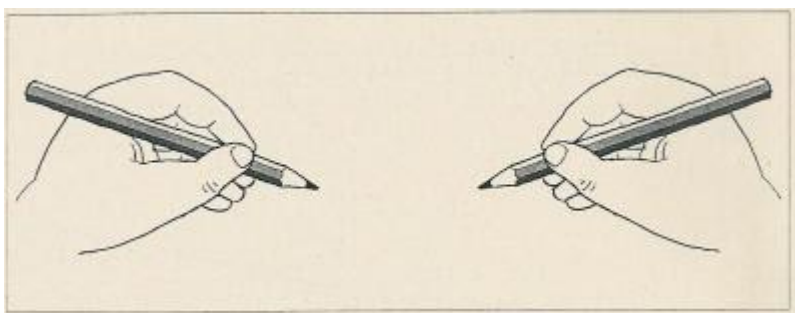
Otevřelová (2016) k tomu dodává, že existují 2 způsoby psaní u leváků. Liší se podle postavení ruky. Zatímco v **dolním způsobu psaní** si dítě zakrývá to, co již napsal a při psaní písmen čili ve směru zleva doprava, „jde nejdřív tužka a pak ruka“, v **horním způsobu psaní** dítě již má velkou výhodu v tom, že vidí, co píše či kreslí. Při horním způsobu psaní se ruka pohybuje nad písmem a pomáhá si opěrou o svůj hřbet.

3.5.4 Držení psacího náčiní

Mezi druhým a čtvrtým rokem je dobré u dítěte rozvíjet **špetkový úchop tužky**. Využívají se při něm hlavně tyto prsty: palec, prostředníček a ukazováček. Zespolu tužku přidržuje poslední článek prostředníčku, zatímco svrchu palec s ukazováčkem, kteří se dotýkají. Ukazováček je lehce narovnaný. Zbývající prsty, malíček s prsteníčkem se lehce krčí v dlani. Žádný prst nesmí být v křeči. Tužka musí svojí délkou přesahovat kožní řasu mezi palcem a ukazováčkem. Od hrotu tužky jsou vzdálené jsou tyto dva prsty cca 3-4 cm. Opačný konec tužky míří na prostor mezi ramenem a loktem.

Kromě toho se dbá i na umístění papíru, jenž u praváka směřuje od středu těla doprava. Je to ale velice individuální a je vhodné, aby si to každý nastavil tak, jak mu to vyhovuje (Otevřelová, 2016; Loose et al. 2003; Bednářová a Šmardová, 2011).

Obr. 6: Správné držení psacího náčiní u leváka a praváka

(zdroj: <http://1bnorbertov-0809.blogspot.cz/2008/09/sprvn-dren-psacho-nin.html>, staženo 11.3.2018)

3.5.5 Nesprávné držení psacího náčiní

Simonidesová (2012-2014) pomocí příslušných obrázků (**Obr. 7–13**) popisuje několik nesprávných úchopů psacího náčiní.

- **Obr. 7: Hrstičkový úchop**

Při tomto úchopu jsou využívány 4 prsty: palec, ukazováček, prostředníček a prsteníček. Zespoda tužku přidržuje prsteníček.

- **Obr. 8: Špetkový úchop se silným přitlakem na psací náčiní**

Pro správný úchop tužky je důležitá celková uvolněnost ruky. Při napětí v některé části ruky se to projevuje silným tlakem na psací náčiní.

- **Obr. 9: Špetkový úchop se sevřenými prsty**

Palec, ukazováček a prostředníček jsou zde spojeny do špetkového úchopu. Zbývající dva prsty – prsteníček a malíček – se krčí v dlani. Časem se může i prostřední prst začít pohybovat směrem k dlani.

- **Obr. 10: Úchop s vysoko položeným ukazováčkem**

Pokrčený ukazováček je na psacím náčiní umístěn výše, než je obvyklé. Výsledkem je snížený pohyb prstů a následně i vznikající napětí. Delší užívání tohoto úchopu negativně ovlivňuje kvalitu a rychlost psaní jednotlivých písmen.

- **Obr. 11: Úchop s palcem přes psací náčiní**

Postavení palce se zde oproti normálnímu špetkovému úchopu liší. Palec se posouvá křížem přes ukazováček dopředu tak, že vyčnívá přes psací náčiní. Střed tužky se neopírá o kožní řasu mezi palcem a ukazováčkem, ale o třetí článek na ukazováčku. V pozdějším věku může tento úchop způsobit špatnou pohyblivost zápěstí.

- **Obr. 12: Klarinetový úchop**

Palec je na opačné straně, než jsou zbývající 4 prsty. Kvůli tomuto postavení není ruka stabilně postavená na podložce a pohyb zde vychází z kloubů zápěstí a lokte.

Obr. 13: Cigaretový úchop

Tužka je umístěna mezi ukazováčkem a prostředníčkem, což znemožňuje pohyb prstů.

3.6 Možnosti rozvíjení grafomotoriky

Rozvíjení grafomotorických dovedností a schopností začíná již ve chvíli, kdy se rozvíjí hrubá motorika a zároveň i jemná motorika. Tedy dochází k zapojování svalů celého těla. Jestliže se při souhře svalů projeví nějaké problémy, může to mít i vliv na pohyby vykonávané při psaní a kreslení.

Je dobré u dítěte podporovat spontánní pohybové aktivity ať už na zahradě, v parku či chozením do pohybového kroužku. Nejlépe se hrubá motorika posiluje pomocí správné motivace, či hry, kdy se v zápalu činností běhá, skáče, drží rovnováhu na jedné noze, podlézá pod něčím atd. Při zpozorování větších problémů je lepší se poradit s odborníkem (pediatr, fyzioterapeut, ...). Radši dříve než déle. Díky správnému cvičení se tak může předejít zbytečným potížím v budoucnu.

S hrubou motorikou souvisí též jemná motorika, Ta je nejvíce rozvíjena při běžných domácích činnostech, jako je pomoc při vaření, věšení prádla či každodenním oblékání (Bezděková, 2014).

Obratnost a koordinaci horních končetin lze neustálým opakováním nacvičit a rozvinout:

- Skládání kostek, mozaiky,
- Zasouvání kolíčků do desky s otvory,
- Vkládání drobných věcí (knoflíky, ...) do nádoby,
- Navlékání předmětů (korálky, ...) na provázek,
- Stavění řad kamínků, ...,
- Šroubování, montování, práce s nářadím,

- Stavebnice (Lego, ...), stavění puzzle,
- Házení předmětů na cíl,
- Provlékání šňůrek otvory různých tvarů,
- Uzlování (př. mašlička na botě),
- Práce s jehlou (př. křížkové stehy, přišívání knoflíku, ...), namotávání nitě na špulku, vlny na klubko,
- Vyrábění řetězu z kancelářských sponek,
- Tvarování tenkého drátu do různých forem,
- Oblékání sebe či hraček (knoflíky, zipy, ...),
- Pomoc při vaření (práce s těstem, krájení ovoce, zeleniny, oddělování vajíčka od žloutku, ...),
- Přebírání, přesypávání sypkých surovin (luštěniny, ...),
- Věšení prádla, mačkání na vypínač světla, zamykání a odemykání visacích zámků, otáčení klikou u mlýnku,
- Listování v knize,
- Malování (štetcem, prsty, ...), obtiskování razítek do papíru, do ruky či do různých druhů materiálu (písek, zrní, ...),
- Mačkání, trhání, stříhání, lepení papíru,
- Modelování z různých materiálů,
- Skládání tvarů, symbolů, ... podle předlohy,
- Poznávání předmětů a následné jeho třídění podle hmatu
- Cvičení s prsty (hra na klavír, psaní na klávesnici, ...).

(cit. dle Bezděková, str. 97-99, 2014)

Dalšími publikacemi, které se zabírají rozvojem grafomotorických dovedností se jmenují: **Grafomotorika pro děti předškolního věku od Antje C. Loose et al** a **Rozvoj grafomotoriky v projektech od Jany Doležalové**. Jsou to metodická příručky, z kterých mohou čerpat učitelky ze základní či mateřské školy, rodiče či lidé, kteří tráví s dítětem určitý čas.

Obě publikace vysvětlují základní grafomotorické pojmy (držení psacího náčiní,...), a jeho vývoj. Též ve druhé části uvádějí činnosti, jejichž motivačním prvkem jsou příběhy a které slouží k zlepšení nejen jemné motoriky, ale i smyslového vnímání či komunikačních schopností. Ve svých publikacích hojně využívají různé druhy materiálů a do aktivit zapojují i rodiče.

Doležalová se navíc zmiňuje i o praktických cvičeních pro horní a dolní končetiny, které rozvíjí jejich vzájemnou koordinaci se smyslovými orgány.

Nápravou již vzniklých grafomotorických potíží se zabývá **Yveta Heyrovská**. Vytvořila ucelený 10hodinový program, který je především určen pro děti s ADHD od předškolního věku až do 11 let, jež mají potíže v jemné i hrubé motorice. Svou metodiku nácviku popisuje v knize: **Nebojte se psaní – náprava grafomotorických obtíží u dětí předškolního a školního věku**. Nebo lze též navštívit kurzy s daným programem (Kuzníková, 2011).

3.1 Možnosti rozvíjení grafomotoriky u dětí se zrakovým postižením

Pro děti s těžším zrakovým postižením je určující hmatové vnímání. Díky jeho vjemům si vytváří přesnější představu o vlastnostech dané věci. Zbytek informací o dané věci, jevu či prostoru získávají především pomocí sluchového či zrakového vnímání. Proto je důležité u dítěte nezlepšovat pouze jednu oblast, ale snažit se působit komplexně.

Stejně jako u intaktních dětí, tak i u dětí se zrakovým postižením vše nejprve začíná od hrubé motoriky, pokračuje to jemnou motorikou a též motorikou mluvidel, která závisí na úrovni jemné motoriky. Keblová (2001) uvádí, že je dobré věnovat v oblasti hrubé motoriky velkou pozornost **rovnováze** a jejímu udržování. Autorka na to doporučuje i několik cviků:

- Stání na jedné noze a její prostřídání (nejprve s oporou, poté bez opory s postupně prodlužovanou dobou),
- Napodobování postojů zvířat (čáp, holubička ...),
- Chůze na provazu nataženém na zemi.

Na hrubou motoriku pak navazuje jemná motorika. Zde není pouze důležitá obratnost ruky, která se dá nacvičit pomocí činností, jež jsem uvedla výše, ale během výcviku je kladen důraz i na hmatové vnímání.

Hmatové vnímání

Hmatové vnímání je třeba rozvíjet hlavně u dětí s těžším zrakovým postižením, neboť zde ruka přebírá dominanci v komunikaci s vnějším světem. „*Možnosti v oblasti grafomotoriky a kresby jsou závislé na závažnosti a době vzniku zrakové vady, na schopnosti vnímat zobrazované předměty, rozlišovat jejich základní znaky a tvořit vizuální představy*” (Kimplová a Kolaříková, 2014, s. 39). Jeho rozvíjení probíhá především v oblastech jako hmatová pozornost a citlivost, či smysl pro poznávání detailů. Keblová (1999) též blíže představuje význam jednotlivých prstů na ruce. Každý prst má trochu odlišné proporce a postavení, díky tomu tak mohou lépe uchopovat předměty, jež zabírají více místa. Spojení jednotlivých prstů pomáhá při identifikaci neznámých, menších předmětů a zase samostatný ukazováček je jakýmsi předskokanem při bližším poznávání předmětu.

Během hmatového prohlížení daného subjektu je dobré postupně naučit dítě několik zásad, které mu to usnadní, jak po stránce časové, tak i co se týče co nejpřesnějšího poznání věci.

Obecné zásady:

- Směr ohmatávání u menších předmětů je shora dolů, zatímco u větších naopak.
- Směr ohmatávání u napodobenin zvířat je od hlavy pryč, u pohyblivých předmětů od hapticky výrazného bodu směrem ven.
- Předměty, pokud to jde ohmatávat oběma rukama.
- U menších předmětů: napoprvé se obejme jednou rukou pro získání představy o celkovém tvaru předmětu, následně se do prozkoumávání zapojují prsty.
- Při prohmatávání předmětu postupovat v kruzích, jenž se postupně zvětšují.
- U velmi malých předmětů je možné použít jazyk.

Uvedená doporučení by měla být prováděna, pokud možno automaticky. Všechno proto chce svůj čas. Je důležité nenaléhat na dítě. Naopak mu poskytnout dostatek času a prostoru seznámit se postupně pomocí různých činností s těmito zásadami.

V případě, že je dítěti nepříjemné ohmatávat nějaký předmět, Keblová (1999) doporučuje následující postup: Posadit si dítě na klín a nejprve jeho ruku nechat osahávat jeho obličej, poté přenést jeho ruku na nějaký předmět, s kterým má spojené libé pocity a v poslední fázi znovu mu položit ruku na prvotní předmět. Ovšem zprvu na malou chvíli, poté možno i na delší.

Keblová (1999) ve své publikaci uvádí několik činností, které jsou vhodné právě procvičovat s dětmi s těžším zrakovým postižením, se zbytky zraku i slabozrakostí. Patří mezi ně: zasunování kolíčků, práce s papírem (mačkání, ...), či prohlížení reliéfních obrázků. Dále je to třídění čili rozlišování specifických vlastností u jednotlivých předmětů a následné zařazení do určité skupiny. Kritéria jsou různá: tvar, velikost, hmotnost, teplota, druh, ...

4 Pohádka

4.1 Vymezení pohádky

Termín *pohádka* pochází nejspíše z polského jazyka, a to od slova *pogadka*. Podle tehdejší staročestiny znamená hádanka, podobenství, hádka, spor, smyšlenka či nepravda. U nás se uchýtil zřejmě od Národního obrození (Rejzek, 2015).

Pavera a Všeticka (2002, s. 280) se domnívají, že pohádka je „*jeden ze základních prozaických žánrů ústní slovesnosti, zároveň také žánr umělé artistní medicíny.*“

4.2 Autorská pohádka

Pohádky se dle původu dělí na **autorské a lidové**. Ve své praktické části pracuji s autorskou pohádkou Josefa Lady, proto se pokusím krátce charakterizovat autorskou pohádku a přiblížit dílo Josefa Lady.

Pro autorskou pohádku je charakteristické spojení pohádkových prvků s realitou světa v uměle vytvořeném příběhu. Je stavěna na tom, že se čtenář (dětský, dospělý) již setkal s typickou pohádkou, a tudíž chápe její zákonitosti a postupy, které se pak záměrně v autorské pohádce boří. A to jak žánrově, tak co se týče skladby vět či jazykových prostředků. V autorské pohádce se oproti lidové více projevuje autorův osobitý styl vyprávění. Též je více usazuje do určitého prostoru a času. Často je tak možný tato místa navštívit a nechat na sebe působit jejich kouzlo (Toman, 1992).

4.2.1 Josef Lada

Narodil se 17.12.1887 v Hrusicích u Senohrab. Široké veřejnosti se poté představil jako originální „ryze český“ malíř, ilustrátor, navrhovatel divadelních výprav a spisovatel. Španělský malíř Pablo Picasso se o něm dokonce vyjádřil, že: *„Tento muž zachází s formou stejně svobodně jako já!“*

Svoji ilustrátorskou tvorbu Lada doplnil vlastními autorskými pohádkami. Pro obě umělecké činnosti čerpá především ze svých vlastních vzpomínek na venkovské prostředí. S originálním stylem vyprávění, kde se projevuje jeho smysl pro humor a schopnost vložit veškeré lidské (ne)ctnosti do jiných postav, než jsou lidé, tak vznikají díla jako **Bubáci a hastrmani** atd. Pohádkové bytosti zde žijí normálně mezi lidmi a zažívají různé situace ze všedního života.

Ve svých knihách mistrně spojuje umění nadsázky, personifikace a humoru, pod nimiž se ale též skrývá opravdovost a láska k domovu. Objevuje se to jak v několikadílném **Mikešovi**, tak i v jeho knize **O chytré kmotře lišce, Nezbedných pohádkách** či **Pohádkách naruby** (Chaloupka et al, 1985).

4.2.2 Kocour Mikeš

Lada napsal své vyprávění o Mikešovi původně pouze svým dvěma dcerám (Evičce a Alence). Později je uveřejnil do časopisu, a nakonec vyšly i knížky, které se díky Ladovým obrázkům a humorem ověřenému textu staly velice oblíbenými nejen mezi českými čtenáři, ale i v zahraničí (Chaloupka et al, 1985).

Ladův idylický pohled na jeho dětství se nejvíce promítl právě do této knížky. Hlavní hrdinou je kocour Mikeš, jehož Pepík Ševců naučil mluvit a díky tomu tak i získal kumpána k provedení různých uličnických kousků. Postupně se k nim do party přidávají i další domácí zvířata, která naučil Mikeš mluvit, a to: prase Pašík a kozel Bobeš. Společně tak vyvádějí různé vylomeniny, ale zároveň se snaží působit i výchovně.

Jednou ale Mikeš nechtíc rozbije krajáč mléka a stydí se za to tolik, že se rozhodne jít do světa a vydělat si na něj. Zpočátku to nemá lehký, neboť lidi se bojí mluvícího kocoura, ale nakonec se dostane k cirkusu Kludský, kde se dobře uchytl (naučí se například jazyk ostatních zvířat a překládá ho do lidského) a cítí se tam jako v rodině. Po nějaké době se mu ale začne stýskat po jeho rodné vsi a kamarádech, a tak se s nimi rozloučí a vrátí se domů, kde ho též přivítá nový kocourek Nácíček. Kamarádům vypravuje své zážitky z cest, a přitom se mu i hodně po přátelích z cirkusu Kludský stýská. Nakonec proto vytvoří Zlatý domov, který slouží nejen pro jeho přátele z cirkusu a vesnice, ale i pro všechny opuštěné bytosti.

Praktická část

4.3 Výzkum

Cíl výzkumu

Hlavním cílem bakalářské práce bylo vytvořit pracovní listy s náměty díla Josefa Lady pro rozvoj grafomotoriky u dětí se zrakovým postižením. Dalším krokem bylo jejich vyzkoušení u šestice vybraných dětí a zaznamenání jejich pracovních návyků v oblasti grafomotoriky.

Výzkumná otázka č. 1: Jaké pracovní návyky v grafomotorice mají vytvořené konkrétní děti se zrakovým postižením?

Výzkumná otázka č.2: Jaká oblast pracovních návyků působila dětem největší potíže?

Výzkumná otázka č.3: Jaká oblast pracovních návyků působila dětem nejmenší potíže?

Metodologie

Pro svoji praktickou část jsem použila kvalitativní výzkum, neboť jsem měla poměrně malý vzorek výzkumného souboru.

Pro výzkum jsem zvolila experimentální realizaci činností, kdy jsem do příběhu vložila pohybové prvky. Ke sběru dat jsem zvolila metodu záměrného pozorování a neformální rozhovor pro získání anamnestických údajů.

Prostředí výzkumu

Výzkumnou část jsem prováděla ve třídě (viz příloha 15), která je tvořena dětmi se zrakovým postižením či celkově se zdravotním znevýhodněním. Z důvodu zachování anonymity se nebudu podrobně vyjadřovat o mateřské škole a též ani jmenovat děti.

Třída je věkově smíšená. Jsou zde děti od 4 let do 7 let. Maximální počet dětí je 15, z toho je 9 děvčat a 6 kluků. Probíhající denní činnosti jsou zaměřené na preventivní logopedickou péči, zraková cvičení a rozvoj motorických dovedností dětí. Též jsou zde využívány prvky Montessori pedagogiky.

Ráno probíhá pomocí volných her, případně si dítě vezme ve dvojici či sám nějakou skládku pexeso, ... A jde si s ním sednout ke stolečku. Po ranních hrách následuje svačina. Děti jsou při stolování vedeny k co největší samostatnosti (samy si odnášejí a přinášejí vlastní hrníčky a talíře). Dále následuje obvykle každodenní přivítání mezi sebou navzájem a komunitní kruh, kde se probere téma dne a v závislosti na to se naváže různými činnostmi; střídání menších skupinek u didaktických her, výtvarné činnosti, pohybové činnosti, ...

Po dopoledním programem chodí ven na procházky, či na hřiště. Jakmile skončí dopolední procházka, následuje oběd a po něm jdou mladší děti spát. Předškolní děti neodpočívají po obědě na lůžku, místo odpočinku jsou jim nabízeny činnosti v rámci přípravy na povinnou školní docházku.

Vlastní výzkumné šetření jsem prováděla v době, kdy mladší děti spaly, a to po dobu 4 dnů. Před samotným šetřením jsem se týden zúčastňovala denního programu a navazovala tak s dětmi vztah.

Výzkumný soubor

Výzkumného šetření se zúčastnilo někdy více dětí, ale samotný výzkumný soubor tvořilo 6 dětí, které tam byly pokaždé: 3 děti (1 děvče, 2 chlapci), jež půjdou následující školní rok do školy a 3 děti (2 děvčata, 1 chlapec) ve věku 5 let (jejich rodiče si je vyzvedávali po obědě). Jejich jména budou v rámci zachování anonymity změněna. Informace jsem čerpala především od vedoucí učitelky. Nejsou proto ucelené a množství informací se u každého dítěte může lišit.

Lenka

Lenka se narodila v březnu roku 2011. Její porod byl komplikovaný a předčasný – 29. týden těhotenství. Ve třetím měsíci onemocněla zánětem ledvin. Od malička byla sledována neurologem a byl jí v kojeneckém věku diagnostikován opožděný motorický vývoj. Též byla u ní zjištěna slabozrakost, amblyopie (levé oko u ní vnímá hůře) a lehká mentální retardace, od které se odvíjí omezený vývoj řeči.

Lenka nastoupila nejprve do třídy pro děti s tělesným postižením, ale poté byla přeřazena do třídy pro děti se zrakovým postižením. Z výše vypsanych důvodů jí byla poskytnuta pomoc asistentky pedagoga. Její pomoc využívá především při pohybu. Při chození má prohnuté břicho dopředu, nohy má otočené směrem k sobě a má problémy s rovnováhou. Chodí proto k fyzioterapeutce a v rámci posledního půlroku je vidět zlepšení, neboť jí při chození stačí se držet již jen jedné ruky. Potíže s řečí se upravují pomocí pravidelného docházení k logopedce. Amblyopii dorovnáva nošením okluzoru, jež má od rána do oběda.

Lenka nemá zatím žádné sourozence. Rodiče jí věnují svoji veškerou péči a dle slov učitelky jsou pečliví.

Ve školce se mezi děti bez potíží zařadila, často se směje a během ranních her si ráda hraje s panenkami. Při různých aktivitách jí i děti pomáhají, například při svačině jí někdo přinese hrníček či během hraní u klouzačky (která je uvnitř školy) jí pomáhají s přesunem z jednoho konce na druhý. A mohla bych jmenovat další činnosti ... Děti nabízejí svou pomoc dobrovolně, učitelky jim nic neříkají.

V rámci ranních her a řízených činností se aktivně zapojuje do programu. V komunitním kruhu ale bývá potichu. Práce s čísly jí dělá problémy. Zná všechna čísla od 1 do dvaceti, ale jak jdou za sebou, umí zatím do 5. Též barvy se jí motají. Zná názvy barev (kromě základních i třeba oranžovou, fialovou, ...), ale nedokáže je přiřadit k odpovídající barvě.

Lenka má již jeden odklad za sebou a do budoucnosti ji rodiče plánují umístit na základní školu speciální.

Petra a Kateřina

Petra i Katka jsou dvouvaječná dvojčata. Narodila se předčasně, a to v 30. týdnu těhotenství. Porod proběhl v lednu roku 2013. Z obou děvčat je starší Petra, která se též liší od Katky svou

tělesnou konstitucí. Katka je spíše drobné postavy. Kolem druhého roku se u Petry objevil u jednoho oka strabismus (šilhání), konkrétně takzvaná ezotropie – šilhání směrem dovnitř. Katka neměla žádné zdravotní problémy, vzhledem ale k její fixaci na Petru, byla sem umístěna s ní. Jako terapie a zároveň prevence proti amblyopii slouží okluzor, který Petra nosí každý den dle doporučení očního lékaře. Kromě tohoto jí bylo doporučeno namáhat oči, například drobnou ruční prací.

Matka dvojčat pochází na rozdíl od otce ze Slovenska a nyní je na mateřské dovolené. Dvojčata si vytvořila ke svému malému bratrovi vřelý vztah a velice rádi o něj pečují.

Schopnost pečovat o někoho se výrazně projevuje i ve třídě, například ve vztahu k Lence. Někdy je učitelka musí napomenout, neboť svou přílišnou ochotou odrazují Lenku dělat něco sama. Při navazování kontaktu s ostatními dětmi nemají problém. Též při kontaktu s dospělými lidmi nejeví sociální zábrany. Katčin mluvní projev je rychlý až překotný, na rozdíl od své sestry, jež svá slova vyslovuje opatrně.

Motorický vývoj u nich probíhá v pořádku. Během programu učitelky se rádi zapojují do nabízených činností. Dokáží rozlišit a pojmenovat nejen základní barvy, předmatematická gramotnost je u nich též rozvinuta na dostatečné úrovni.

Jan

Jan přišel na svět v prosinci roku 2011 v předčasném termínu. Byla mu diagnostikována hypermetropie (dalekozrakost), amblyopie (tupozrakost) a strabismus (šilhání). Daná zdravotní znevýhodnění dorovnává brýlemi a pravidelným nošením okluzoru, který si po obědě může sundat. Během denního programu dochází jednou týdně k logopedce, neboť je u něj diagnostikován opožděný vývoj řeči.

Honzík pochází z vícečetné rodiny, kde má 2 starší sestry. Matka se dle učitelky aktivně zajímá. Doma s ním hravou formou procvičuje úkoly od logopedky.

Při nástupu do mateřské školy měl značné problémy. Byl často uplakaný a nerad se zapojoval mezi ostatní děti. Nyní se již naučil mezi dětmi prosadit. Našel si dva kamarády se kterými si často hraje. Dle zprávy z pedagogicko-psychologické poradny se u něj projevuje sociálně-emoční nevyzrálost, a tak má roční odklad.

Hrubá motorika je u Jana na dobré úrovni, ale při práci s menšími předměty (třídění luštěnin, navlékání korálků, ...) má problémy. Při činnostech pracuje rád sám. Jeho tvořivost se uplatňuje především při konstruktivních hrách jako je lego, kdy často staví své vlastní návrhy či přesnou kopii podle obrázku.

Alois

Lojzík se narodil v roce 2012. Porod probíhal v pořádku. V raném stádiu u něj lékaři zjistili pravostrannou atrofii očního nervu (úplný nebo částečný zánik vláken zrakového nervu oka) a strabismus (šilhání). Nyní nosí na jejich doporučení filtrové brýle a využívá pleoptická cvičení.

Před tím, než nastoupil do této mateřské školy, strávil nějaký čas ještě v jiné mateřské škole. V tamní mateřské škole byl uzavřený a měl problémy s kolektivem, také chyběla ochota s ním provádět doporučená pleoptická cvičení. Nyní v této třídě má též problémy navazovat vztahy s ostatními, raději si hraje sám nebo s dospělým.

Jeho motorický vývoj probíhá v normě. V jeho mluveném projevu se neobjevují žádné logopedické potíže. Během činností, které mu zadává učitelka, pracuje soustředěně a snaží se vždy práci dokončit. Dokáže pojmenovat a správně přiřadit nejen základní barvy, ale i barvy jako růžová fialová, ...Při poznávání tvarů má trochu potíže rozlišit čtverec od obdélníka, ostatní tvary bez problémů rozezná v běžném denním životě.

Lojzík pochází z úplné rodiny. Do stejné školy dochází i jeho sestra, se kterou má dobré vztahy.

Mirek

Narodil se v únoru roku 2013. Jeho levé oko je menší, což zdědil po své matce. Též má diagnostikovanou amblyopii (tupozrakost). Každý den tak nosí na několik hodin okluzor.

Ve třídě nemá problémy s navazováním a udržováním vztahů. Je velice družný a aktivní. Při činnostech rozvíjející jemnou motoriku je netrpělivý. Jestliže mu něco během výtvarných činností nejde, často to začmárá a začne od začátku. Při kontaktu s dospělým mluví velice rychle až překotně. Má dobře rozvinuté konstruktivní myšlení, což se například projevuje při stavění z kostek či z lego.

Má o 2 roky staršího bratra se kterým má velice úzký vztah a spoustu věcí dělají spolu, například i přípravu do školy. V osobní péči ho má na starosti jeho otec, který si našel partnerku ve věku 16 let. Jeho matka se o něj občas stará taky.

Popis činnosti

Samotná výzkumná činnost probíhala každé odpoledne po obědě v období 4 za sebou jdoucích dnů v předposledním týdnu v únoru. Po obědě se nejprve přečetla všem dětem pohádka. Poté šly starší děti do vedlejší místnosti. Každý den tam bylo cca 5 starších dětí + 3 mladší. Záviselo to na nemocnosti dítěte, či jeho účasti na jenom z odpoledních kroužků (tancování, angličtina).

První den jsem nejprve zjišťovala, jak moc jsou obeznámeni s příběhy kocoura Mikeše, zjistila jsem, že určité povědomí o něm mají, ale hodně se jim pletl s pohádkou, kde vystupoval kocour v botách. Seznámila jsem je proto pomocí obrázků s Mikešem a následně i jeho autorem. Další dny jsem se pak ptala, zda si pamatují na minulý příběh a děti to dokázaly odvykládat. Svou činnost jsem tak obvykle začínala vyprávěním příběhů o **Kocouru Mikešovi** od Josefa Lady. Jednotlivé příběhy jsou přidány v příloze. Příběhy jsem zkrátila a upravila (viz *Přílohy 1–4*). Do vyprávění jsem se snažila vložit pohybové prvky, které slouží k postupnému uvolňování ramenního a loketního kloubu, zápěstí a prstů na ruce. Během samotného výstupu se mi ale často stávalo, že jsem v rámci nadšení a energie občas hodila jiné motivační prvky pro provádění cviků. Vždy jsem ale zachovávala pořadí cviků: rameno, loket, zápěstí a prsty na ruce.

Po odvyprávění příběhu si šly děti sednout ke stolečku k učitelkám, které pro ně měly většinou připravené pracovní listy. Každé dítě jsem si pak brala individuálně ke stolečku. Nejprve jsme si pomocí obrázků v navazujícím grafomotorickém listě zopakovali příběh. Poté si vzalo trojhrannou tužku a graficky ztvárnilo dané prvky na papíře. Během jeho činnosti jsem sledovala: držení tužky, postavení ruky na stole, uvolněnost ruky, tlak na podložku, plynulost tahu a držení těla. Uvedené kategorie jsem čerpala od Bednářové (2014). Při provádění činnosti se děvčata obvykle většinou soustředila na danou práci a moc nemluvila, kluci se během práce rádi vyptávali na určité věci a ujišťovali: „*Tahle smyčka je ten prasečí ocásek, že jo?*“ nebo „*To ten prasečí ocásek přidělávali asi v nemocnici, že jo?*“ – tyto dotazy byly směřovány k pracovnímu listu č. 2, kde jsem prasátku nenamalovala ocásek a děti ho měli namalovat do řádky, aby měl do zásoby. Tyto dotazy pro mě byly zároveň i dosvědčením, že motivace pomocí příběhu proběhla dobře.

4.4 1. den

Tabulka 1: Lenka

Držení tužky	Její styl držení odpovídá špetkovému úchopu se sevřenými prsty: Palec, ukazováček a prostředníček jsou zde spojeny do špetkového úchopu. Zbývající dva prsty se krčí v dlani. Během vybarvování svůj úchop posouvá výš.
Postavení ruky	Ruka je volně položena stole. Loket občas sklouzává ze stolu dolů.
Uvolněnost ruky	Ruka je zaťatá až křečovitá.
Tlak na podložku	Během opisování grafomotorických prvků je tlak na podložku silný. Při následném vybarvování je to lehčí.
Plynulost tahu	Čára je přerušovaná a trhaná.
Držení těla	Lenka zpočátku sedí na celé židli. Později si přeseďá jen na ½ židle. Nohy má dole zkřížené přes sebe. Během kreslení je silně nakloněná obličejem dopředu. Vlasy jí neustále padaly do obličeje, z toho důvodu musela často trhat hlavou.

Tabulka 2: Petra

Držení tužky	Během držení zapojuje 4 prsty, kromě malíčku, tzv. hrstičkový úchop. Tužku drží hodně dole u samotného hrotu, opačný konec tužky směřuje od těla. Během kroužení má konec tužky položený v dlani.
Postavení ruky	Ruka se po celou dobu opírá o desku stolu.
Uvolněnost ruky	Ruka je poměrně uvolněná.
Tlak na podložku	Na papír netlačí. Pouze během kroužení silně tlačí na papír.
Plynulost tahu	Čára je plynulá.
Držení těla	Nohy má pevně postaveny na podlaze. Sedí na jedné polovině židle, je mírně nakloněná dopředu.

Tabulka 3: Kateřina

Držení tužky	Tužku drží úplně dole. Používá přitom 4 prstů. Během kroužení je tento hrstičkový úchop posazen vysoko.
Postavení ruky	Ruka je až po předloktí opřená o desku stolu.
Uvolněnost ruky	Ruka je poměrně uvolněná.
Tlak na podložku	Příliš netlačí
Plynulost tahu	Čára je plynulá.
Držení těla	Nohy má skrčené pod židlí. Na židli zabírá cca 2/3 místa. Při vybarvování je mírně nakloněná dopředu. Levý loket je mimo pracovní desku.

Tabulka 4: Jan

Držení tužky	Bříško palce se křížem přes tužku opírá o druhý článek ukazováčku, který je položen na tužce z vrchní strany. Zbytek prstů směřuje k dlani.
Postavení ruky	Ruka je většinou položená volně na stole. Jen při kreslení kruhu je zvednutá do vzduchu.
Uvolněnost ruky	Ruka je poměrně uvolněná.
Tlak na podložku	Velký tlak na podložku.
Plynulost tahu	Čára je trhaná.
Držení těla	Nohy jsou pevně usazené na podložce. Sedí na celé židli. 2/3 páteře se opírají o opěradlo židle.

Tabulka 5:Alois

Držení tužky	Tužka je ve spodní části položena na palci, ukazováčku a prostředníčku. Prostředníček a ukazováček jsou těsně vedle sebe. Leží na 3. kloubu ukazováčku.
Postavení ruky	Ruka je položena stole. Pouze při kreslení kruhu je ve vzduchu.
Uvolněnost ruky	Ruka je uvolněná.
Tlak na podložku	Mírný tlak na podložku.
Plynulost tahu	Čára je plynulá, dělá rychlé tahy.
Držení těla	Nohy se opírají plnou měrou o podlahu. Na židli využívá ½ prostoru. Cca od hrudní části páteře se neopírá o opěradlo.

Tabulka 6: Mirek

Držení tužky	Bříško palce je kolmo k bříšku ukazováčku. Tužka je položena na třetím článku ukazováčku. Konec tužky směřuje šikmo vzhůru od těla. Během vybarvování drží tužku na jejím horním konci, u vybarvování keře střídá úchop tužky úplně nahoře a dole.
Postavení ruky	Ruka je volně položená na stole.
Uvolněnost ruky	Ruka je uvolněná.
Tlak na podložku	Mírný tlak na podložku.
Plynulost tahu	Čára je zčásti trhaná.
Držení těla	Nohy se plně dotýkají podlahy. Na židli zabírá celou plochu, též se opírá plnou měrou o židli.

4.5 2. den

Tabulka 7: Lenka

Držení tužky	Palec, ukazováček a prostředníček jsou zde spojeny do špetkového úchopu. Zbývající dva prsty se krčí v dlani. Při vybarvování pařezu má prsty položeny vysoko.
Postavení ruky	Ruka je položená na pracovní desce po předloktí.
Uvolněnost ruky	Ruka je zaťatá až křečovitá, párkrát se i třásla.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je silný.
Plynulost tahu	Čára je hodně trhaná.
Držení těla	Při vybarvování sebou silně šije. Levá ruka je sevřená v pěst. Silně se naklání nad papír, obličej má chvílemi až u papíru.

Tabulka 8: Petra

Držení tužky	Tužka je podpírána 3-4 prsty. Konec tužky směřuje šikmo od těla.
Postavení ruky	Loket se při kreslení občas zvedá.
Uvolněnost ruky	Téměř uvolněná.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je silnější.
Plynulost tahu	Čára je nepřerušovaná.
Držení těla	Nohy má během kreslení pod židličkou. Od opěradla se mírně naklání dopředu.

Tabulka 9: Kateřina

Držení tužky	Používá hrstičkový úchop složený ze 4 prstů.
Postavení ruky	Ruka je volně položena na desce stolu.
Uvolněnost ruky	Ruka je uvolněná.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je slabší.
Plynulost tahu	Čára je nepřerušovaná.
Držení těla	Nohy má během kreslení překřížené pod židlí. Při sedu využívá celou plochu. O židli se opírá ze 2/3 páteře.

Tabulka 10: Jan

Držení tužky	Bříško palce se křížem přes tužku opírá o druhý článek ukazováčku, který je položen na tužce z vrchní strany. Zbytek prstů směřuje více směrem k tělu. Během vybarvování se jeho úchop přesouvá do horní části tužky.
Postavení ruky	Ruka je volně položena na desce stolu. Při kreslení kliček je až po předloktí ve vzduchu. Svou levou rukou si otáčí papír.
Uvolněnost ruky	Ruka je uvolněná.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je důrazný až silný.
Plynulost tahu	Čára je plynulá.
Držení těla	O židli se opírá celou plochou páteře, jeho nohy ale tak nedošlápnou úplně na zem.

Tabulka 11: Alois

Držení tužky	Tužka je ve spodní části položena na palci, ukazováčku a prostředníčku. Prostředníček a ukazováček jsou těsně vedle sebe. Leží na 3. kloubu ukazováčku. Zbytek prstů je napnutý.
Postavení ruky	Ruka je volně položena stole.
Uvolněnost ruky	Ruka je uvolněná.
Tlak na podložku	Mírný tlak na podložku.
Plynulost tahu	Čára je plynulá.
Držení těla	Nohy plně došlapují na zem. O opěradlo židle se opírá především oblasti bederní. Je mírně nakloněn dopředu.

Tabulka 12: Mirek

Držení tužky	Je zde uplatněn úchop s palcem přes psací náčiní, kdy se palec posouvá křížem přes ukazováček dopředu tak, že vyčnívá přes psací náčiní. Střed tužky se opírá o třetí článek na ukazováčku. Hojně si vypomáhá zápěstím.
Postavení ruky	Pravá ruka je položena stole, zatímco levou si přidržuje papír. Při kreslení kliček jde ruka mírně nahoru.
Uvolněnost ruky	Ruka je uvolněná.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je mírný.
Plynulost tahu	Tah působí lehce a plynule.
Držení těla	Využívá celý prostor židle. Nohama se plně dotýká země, stehenní část spolu s lýtkovou částí vytváří pravý úhel.

4.6 3. den

Tabulka 13: Lenka

Držení tužky	Pro úchop využívá 3 prstů, ukazováček je na vrchní straně pokrčen, palec je též na vrchní straně, ale s ukazováčkem se nedotýká. Prostředníček přidržuje tužku zespoda.
Postavení ruky	Pravá ruka je až po loket na stole.
Uvolněnost ruky	Ruka křečovitě svírá tužku.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je hodně silný.
Plynulost tahu	Tah tužky je přerušovaný a trhavý.
Držení těla	Oběma nohama se opírá o zem. Je silně nakloněna dopředu. Levá ruka přidržuje papír.

Tabulka 14: Petra

Držení tužky	Z vrchu z jedné strany je tužka přidržována bříškou ukazováčku a prostředníčku. Z druhé strany ji drží palec, která se s žádným prstem nedotýká. Konec tužky je položen na 3. kloubu ukazováčku.
Postavení ruky	Loket se při kreslení občas zvedá.
Uvolněnost ruky	Téměř uvolněná.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je silnější.
Plynulost tahu	Čára je nepřerušovaná.
Držení těla	Nohy má během kreslení pod židličkou. Od opěradla se mírně naklání dopředu.

Tabulka 15:Kateřina

Držení tužky	Používá hrstičkový úchop složený ze 4 prstů.
Postavení ruky	Ruka je volně položena na desce stolu, někdy trochu sjede ze stolu.
Uvolněnost ruky	Ruka je uvolněná.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je slabší. Během kreslení silnější.
Plynulost tahu	Čára je nepřerušovaná.
Držení těla	Nohy má během překřížené pod židlí. Při sedu využívá celou plochu. O židli se opírá ze 2/3 páteře.

Tabulka 16: Jan

Držení tužky	Tužka je držena ve špetkovém úchopu, ale hodně vysoko, takže okraj tužky nepřekračuje kožní řasu mezi palcem a ukazováčkem. Během vybarvování se úchop mění: posouvá se níž, bříška palce a ukazováčku jsou na stejné úrovni, ale nedotýkají se. Prostředníček je umístěn těsně pod ukazováček.
Postavení ruky	Ruka je volně položena na desce stolu, během vybarvování má předloktí nahoře.
Uvolněnost ruky	Ruka je uvolněná.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je důrazný, při kreslení větší.
Plynulost tahu	Čára je nepřerušovaná.
Držení těla	O židli se opírá spodní částí páteře. Nohy se opírají o podlahu.

Tabulka 17: Alois

Držení tužky	Tužka je ve spodní části položena na prostředníčku. Palec a ukazováček jsou položeny seshora, nedotýkají se. Prostředníček a ukazováček jsou těsně vedle sebe. Leží na 3. kloubu ukazováčku.
Postavení ruky	Ruka je volně položena stole. Druhou rukou si přidržuje papír. Při vybarvování se ruka mírně zvedá.
Uvolněnost ruky	Ruka je uvolněná.
Tlak na podložku	Mírný tlak na podložku.
Plynulost tahu	Čára je plynulá.
Držení těla	Nohy plně došlapují na zem. O opěradlo židle se opírá především oblasti bederní. Je mírně nakloněn dopředu.

Tabulka 18: Mirek

Držení tužky	Mirek drží tužku úplně dole. Palec a ukazováček se spolu nedotýkají. Tužka je opřena o 3. kloub u ukazováčku.
Postavení ruky	Při kreslení střídá polohy ve vzduchu a na stole. Během vybarvování má pravý loket mimo stůl.
Uvolněnost ruky	Ruka je poměrně uvolněná.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je silnější.
Plynulost tahu	Tah je nepřerušovaný.
Držení těla	Využívá celý prostor židle. Nohama se plně dotýká země, mírně se naklání dopředu.

4.7 4. Den

Tabulka 19: Lenka

Držení tužky	Pro úchop využívá 3 prstů. Ukazováček s palcem se bříšky setkávají na horní části tužky. Zespoda se tužka opírá o 1. kloub prostředníčku. Zbytek prstů má zaťaté v dlani. Při vybarvování posouvá prsty dolů ještě víc.
Postavení ruky	Pravá ruka položena na stole.
Uvolněnost ruky	Ruka křečovitě svírá tužku.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je hodně silný.
Plynulost tahu	Tah tužky je přerušovaný, trhavý, nejistý.
Držení těla	Oběma nohama se opírá o zem. Je silně nakloněna dopředu, hlavu často až u papíru.

Tabulka 20: Petra

Držení tužky	Z vrchu z jedné strany je tužka přidržována bříšky ukazováčku a prostředníčku. Z druhé strana ji drží palec, která se s žádným prstem nedotýká. Konec tužky je položen na 3. kloubu ukazováčku.
Postavení ruky	Ruka je položena stole.
Uvolněnost ruky	Téměř uvolněná.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je silnější.
Plynulost tahu	Čára je plyná.
Držení těla	Nohy má během kreslení pod židličkou. Od opěradla se mírně naklání dopředu.

Tabulka 21: Kateřina

Držení tužky	Používá hrstičkový úchop složený ze 4 prstů.
Postavení ruky	Ruka je volně položena na desce stolu.
Uvolněnost ruky	Ruka je poměrně uvolněná.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je mírný.
Plynulost tahu	Čára je nepřerušovaná.
Držení těla	Nohy má během kreslení překřížené pod židlí. Při sedu využívá celou plochu. O židli se opírá ze 2/3 páteře.

Tabulka 22: Jan

Držení tužky	Tužka je držena ve špetkovém úchopu, ale hodně vysoko, takže okraj tužky nepřekračuje kožní řasu mezi palcem a ukazováčkem. Při vybarvování se úchop posouvá směrem dolů.
Postavení ruky	Zhruba ¼ předloktí je na desce stolu.
Uvolněnost ruky	Ruka je uvolněná.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je důrazný, při kreslení a elipsách větší.
Plynulost tahu	Čára je nepřerušovaná.
Držení těla	O židli se opírá spodní částí páteře. Nohy se opírají o podlahu. Levou rukou si občas přidržuje papír.

Tabulka 23: Alois

Držení tužky	Úchop tužky je posazen velmi nízko. Palec jde křížmo přes tužku a setkává se s ukazováčkem. Tužka leží na 3. kloubu ukazováčku.
Postavení ruky	Ruka je volně položena stole.
Uvolněnost ruky	Ruka je uvolněná.
Tlak na podložku	Mírný tlak na podložku.
Plynulost tahu	Čára je plynulá.
Držení těla	Chodila jsou pevně umístěna na zemi. Zhruba ½ páteře se opírá o opěradlo židle.

Tabulka 24: Mirek

Držení tužky	Z jedné strany je tužka opřena o bříška ukazováčku a prostředníčku, z druhé strany ji podpírá palec. Konec tužky prochází kolem třetího článku ukazováčku. Při vybarvování se jeho úchop přesouvá na horní konec tužky.
Postavení ruky	Předloktí je zčásti umístěno na stole, loket už je ve vzduchu. Během kreslení vlnek a elips má zápěstí nahoře.
Uvolněnost ruky	Ruka je poměrně uvolněná.
Tlak na podložku	Tlak na podložku je silnější.
Plynulost tahu	Tah je nejistý.
Držení těla	Využívá celý prostor židle. Nohama se plně dotýká země, mírně se naklání dopředu.

4.8 Shrnutí

Pro lepší orientaci ve výsledcích jsou vyrobeny tabulky (viz níže: Tabulka 25 a 26). Výzkumný soubor netvoří pouze děti se zrakovým postižením, ale i dvě děvčata, z nichž jedna je intaktní a druhému děvčeti byl diagnostikován opožděný motorický vývoj a lehká mentální retardace. Vzniklé závěry též zahrnují záměrné pozorování dětí při grafických činnostech během dne.

Výzkumná otázka č. 1: Jaké pracovní návyky v oblasti grafomotoriky mají vytvořené konkrétní děti se zrakovým postižením?

U **Petry** úchop tužky není ustálený a ani správně navozený. Při grafických projevech často střídá *hrstičkový úchop* tužky s úchopem tužky, kdy střed tužky je položen na třetím kloubu ukazováčku a konec tužky směřuje od těla, palec s ukazováčkem se nedotýkají. Ruka bývá většinou klidně položena na stole a levá ruka též. Někdy si přidržuje papír a při kreslení trochu zvedá loket, přičemž zápěstí je na stole (viz. Tabulka 25: Petra). Ruka je během kreslení poměrně uvolněná a tlak na podložku se často střídá. Během kreslení prvků postupuje pomalu, ale nezadržává se. Při sezení preferuje mít nohy zkřížené pod židli a naklánět se páteří dopředu k papíru.

Kateřina na rozdíl od svého dvojčete využívá vždy *hrstičkový úchop*. Pouze střídá jeho pozici na tužce nízko či vysoko. Pravá ruka byla většinou umístěna na pracovní desce. Obvykle sjížděla dolů, když kreslila v dolní polovině papíru. Na papír moc netlačila a někdy byla její ruka až rozvolněná. Při kreslení stejně jako její sestra volila pomalejší tempo, ale o to pečlivější. Během sezení nevyužívala jako podpěru nohy a její osa páteře se nakláněla dopředu, papír tak měla dál od kraje, než je zvyklé.

Mirek své úchopy tužky hodně střídá. Vyskytuje se u něj *úchop s palcem přes psací náčiní* a úchop, kdy je propiska položena na třetím článku či kloubu ukazováčku. Palec s ukazováčkem se spolu nedotýkají. Tato držení se ještě mění držením v horní či dolní polovině psacího náčiní. Jeho pravá ruka na stole není ukotvena. Občas ji má ve vzduchu. Tím se rychleji při kreslení unaví a více tlačí na psací náčiní. Na začátku kreslení má uvolněné ruce, ale postupně se stávají sevřenějšími. Jeho pozice ruky také určovala kvalitu tahu. Pro udržení rovnováhy se plně opírá chodidly nohou o zem. Opěrka židle je využita v celé své délce.

Lenčín úchop psacího náčiní byl často velice blízko *špetkovému úchopu*, neboť posazení tří prstů (palce, ukazováčku a prostředníčku) mu plně odpovídá. Zbývající dva prsty byly křečovitě sevřené v dlani. Ruka byla většinou po loket položena na pracovní desce. Její úchop tužky byl

křečovitý, což se projevilo silným tlačáním na podložku a jejím grafickým projevem. Během kreslení byla silně překloněna dopředu a svými rozpuštěnými vlasy si i stínila svůj papír. Druhou rukou si přidržovala papír. Nohama někdy udržovala stabilitu těla, ale spíše to bylo náhodné.

U **Jana** se nejčastěji objevuje střídání 2 pozic: *úchop s palcem přes náčiní* a *špetkový úchop* v dolní části psacího náčiní. Při kreslení nevyužívá jako stabilizační prvek předloktí ale psací náčiní, jeho čára je tak v papíře silně vyrytá, ale nepřerušovaná. Během kreslení je mírně předkloněn dopředu, nohama ale často nedosáhne na zem.

Pro **Aloise** je charakteristické držení tužky níže, než je obvyklé. Někdy i klouby drhl o papír. Tužka je ve spodní části položena na prostředníčku. Palec a ukazováček jsou položeny seshora, nedotýkají se. Prostředníček a ukazováček jsou těsně vedle sebe. Tužka leží na 3. kloubu ukazováčku. Pravou ruku má obvykle po loket volně položenou na pracovní desce stolu a levou rukou si otáčí a přidržuje papír dle potřeby. Tahy tužkou jsou plynulé, nesnaží se příliš tlačit na podložku. Během kreslení se mírně posouvá dopředu, nohama se opírá o zem. Páteř je v bederní oblasti opřena o židli.

Tabulka 26: Děti ve věku 5 let

	Petra	Kateřina	Mirek
Držení tužky	Špetkový úchop zatím nenavozen.	Špetkový úchop zatím nenavozen.	Špetkový úchop zatím nenavozen.
Postavení ruky	Většinou položena na desce stolu.	Většinou položena na desce stolu.	Často střídá polohy ruky.
Uvolněnost ruky	Ruka je téměř uvolněná.	Ruka je uvolněná.	Ruka je téměř uvolněná.
Tlak na podložku	Silnější.	Slabší.	Někdy slabší, někdy silnější.
Plynulost tahu	Čára je plynulá.	Čára je plynulá.	Čára je někdy přerušovaná.
Držení těla	Správné držení těla dosud nenavozeno.	Správné držení těla dosud nenavozeno.	Správné držení těla je navozeno.

Tabulka 27: Děti ve věku 6 let

	Lenka	Jan	Alois
Držení tužky	Špetkový úchop navozen – ale zbývající prsty jsou křečovitě sevřené.	Špetkový úchop zatím nenavozen.	Špetkový úchop zatím nenavozen.
Postavení ruky	Většinou položena na stole.	Zatím střídá polohy ruky.	Většinou položena na stole.
Uvolněnost ruky	Ruka je v křeči.	Ruka je uvolněná.	Ruka je uvolněná.
Tlak na podložku	Silný.	Silný.	Mírný.
Plynulost tahu	Čára je přerušovaná.	Čára je většinou nepřerušovaná.	Čára je plynulá.
Držení těla	Správné držení těla dosud nenavozeno.	Správné držení těla dosud nenavozeno.	Správné držení těla je téměř navozeno.

Výzkumná otázka č.2: Jaká oblast pracovních návyků působila dětem největší potíže?

Největší problémy měly děti v oblasti držení těla a samotného úchopu tužky. Pro správné držení těla je třeba správná koordinace více částí těla, jeho navození a automatické využívání při grafických činnostech tak vyžaduje trénink a hlavně čas. Stejně požadavky platí u navození správného úchopu tužky, kde je na druhou stranu vyžadována větší koordinace a přesnost v rámci jedné končetiny.

Výzkumná otázka č.3: Jaká oblast pracovních návyků působila dětem nejmenší potíže?

Z proběhlého pozorování konkrétních dětí vyplývá, že u položky *postavení ruky* dochází postupně k jejímu zautomatizování, pouze občas si vypomáhaly jejím zvednutím do výše, či jim loket sklouzával z pracovní desky dolů, neboť si nesprávně nastavily polohu papíru na stole.

4.9 Diskuze

Cílem výzkumného šetření byla výroba grafomotorických listů a následné popsat pracovní návyky dětí se zrakovým postižením. Ve výzkumném souboru se nacházelo jedno děvče bez zrakového postižení, proto by bylo vhodné obměnit výzkumnou otázku č. 1: *Jaké pracovní návyky v grafomotorice mají vytvořené konkrétní děti se zrakovým postižením?* Možnou variací této otázky by proto bylo: *Jaké pracovní návyky v oblasti grafomotoriky mají vytvořené konkrétní děti ze třídy pro zrakově postižené?*

Úroveň pracovních návyků se u jednotlivých dětí liší, ač nejsou věkově daleko od sebe. Je zde ale třeba zohlednit jejich přidružená zdravotní omezení, které se netýkají pouze zrakového ústrojí (opožděný motorický vývoj a lehká mentální retardace u Lenky, opožděný vývoj řeči u Jana), pohlaví, věk, psychický a zdravotní stav dítěte v průběhu šetření, sociokulturní prostředí, z něž vychází, čas samotného šetření atd. Důležitým faktorem byl i například typ grafického prvku, psacího náčiní (tužka, pastelka) a v neposlední řadě i ořezanost pastelek a způsob osvětlení. Světlo by u praváka mělo přicházet z levé strany. V tamním umístění stolů však 4 děti seděly zády k oknu a 4 dětem přicházelo okno z pravé strany. Na druhou stranu prostory třídy byly malé. Dalším faktorem je i barva, neboť například při vybarvování žlutou pastelkou vždy více tlačily, aby ji lépe viděly. Při špatném úchopu se tak daleko rychleji unavily a jejich čáry se staly kostrbatějšími. Podobné faktory měly též vliv i na mě, jako hodnotícího člena výzkumu.

Pro optimální grafický výkon je třeba především mít technicky dobré držení těla. A právě u této položky je velice důležité mít správně nastavené rozměry nábytku. Nejvíce se to projevovalo u Lenky, která měla hlavu velice blízko papíru. Řešením pro ni by určitě mohl být nastavitelný držák, který by přiblížil list papíru blíže a nemusela by tak namáhat svoji páteř. V rámci denních činností jsem ho ale neviděla používat. Dalším opatřením, které pochází zvnějšku, by bylo vhodnější sepnutí vlasů, jež by nelezly Lence do očí a nebránily tolik průniku světla na papír a tím by i šetřily oči. Kromě Lenky měly rozměry nábytku též vliv například i na Jana, který při dosedu, tak aby se dotýkal celou plochou páteře opěrky židle nedosáhl na zem. Zmíněné věci jsem konzultovala s vedoucí učitelkou. Co se týče použití nastavitelného držáku u Lenky, tak je bariérou Lenčina neochota, odpor pracovat s touto pomůckou. Další variantou by byl nastavitelný stůl. Dle vedoucí učitelky je toto řešení ještě v jednání, stejně tak i zakoupení nastavitelných židlí pro různou výšku dětí. Jde ale o finančně náročnou koupi. Co finančně náročné není je Lenčina úprava vlasů. Následujícím opatřením pak byla dohoda mezi učitelkou

a Lenčinou maminkou vypěstovat u Lenky návyk si vždy před činností u stolečku sepnout vlasy či někoho poprosit.

Překvapilo mě, že u dětí, které půjdou do školy není navozen špetkový úchop. V daleko rozsáhlejší šetření v počtu 76 dětí Marková (2017) též zjistila, že děti před nástupem do školy nemají navozený správný úchop náčiní (71 procent). V případě správného držení těla, zde dochází k odchylce, neboť v jejím výzkumném vzorku správně sedělo 50 procent zúčastněných, zatímco v tomto výzkumném šetření seděl správně pouze jeden chlapec ve věku 5 let. Samozřejmě toto srovnávání je velice orientační, neboť je zde velký nepoměr, co se týče počtu dětí. Domnívám se, že je ale důležité už od nástupu do mateřské školy začít budovat pracovní návyky. Poslední rok před nástupem do školy s dítětem probíhá příprava v jiných důležitých oblastech a na toto odvětví již často nezbývá čas, který zde právě hraje důležitou roli v rámci zautomatizování pracovních návyků.

Tato práce zkoumala pouze menší počet dětí pouze v určité oblasti grafomotoriky. Jejím vhodným rozšířením tak může být větší počet dětí z různých geografických částí, rozmanitějšího věku atd. Též hodnotící odvětví mohou být podrobnější. Zajímavým rozšířením může bezpochyby být i zapojení časového aspektu.

Závěr

I přes veškerou počítačovou technologii, kterou jsme obklopeni, často saháme po tužce a nejjednodušším způsobem zaznamenáváme informace z okolí. Pro někoho to může být i uklidňující, zatímco někomu to může dělat potíže, neboť při delším textu začne být brzo unavený a může se to projevit v čitelnosti a chybovosti textu. Důležité je tak již v raném věku si vypěstovat správné návyky. Z důvodu mé vlastní krátkozrakosti mě zajímalo, jaké pracovní návyky v oblasti grafomotoriky mají vypěstované děti se zrakovým postižením. Cílem práce tak bylo popsat pracovní návyky u dětí se zrakovým postižením.

První kapitoly teoretické části krátce charakterizují psychomotorický vývoj dítěte v předškolním věku a dále i vývoj kresby. V následujících kapitolách věnuji zvýšenou pozornost tématu grafomotoriky a jejím podkapitolám. Poslední součást teoretické práce tvoří kapitola s pohádkou, kde objasňuji pojem autorská pohádka a přibližuji autora Josefa Ladu a jeho dílo Kocour Mikeš.

V praktické části jsem pomocí upravených a zkrácených příběhů kocoura Mikeše, které byly doplněné o pohybové prvky, zjišťovala úroveň pracovních návyků u dětí se zrakovým postižením. Původně bylo počítáno s tím, že budu mít 3 děti ve věku 5 let a 3 děti ve věku 6 let pouze se zrakovým postižením. Nakonec to bylo trochu obměněno, kdy ve výzkumném souboru mám dvojčata, z nichž jedna má oční vadu a druhá je intaktní.

Výzkumné šetření ukázalo u dětí uvolněnost jejich ruky během grafické činnosti a zároveň upevňující návyk mít ruku až po loket opřenou o stůl. Větší potíže jím činilo navodit správný špetkový úchop a držení těla. Obě tyto činnosti vyžadují koordinaci svalových skupin, a především uvědomělý nácvik již od nástupu do mateřské školy, aby došlo k správné automatizaci.

Díky této bakalářské práci jsem měla možnost seznámit se s dalšími inspirujícími lidmi z oblasti pedagogiky, rozšířit si své pedagogické zkušenosti při práci s dětmi a zároveň zlepšit úroveň pracovních návyků v oblasti psaní nejen svých, ale hlavně lidí kolem mě.

Zdroje

Tištěné zdroje

1. BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ, 201. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. Brno: Computer Press. Moderní metodika pro rodiče a učitele. ISBN 978-80-251-2569-4.
2. BEZDĚKOVÁ, Jana, 2014. *Učíme naše dítě mluvit. 2., uprav. a dopl. vyd. Praha: Arista. ISBN 978-80-87867-10-5.*
3. DEGAS, Edgar, 2018. *Citáty o malování. Citáty slavných osobností [online]. Jablonec nad Nisou: citaty.net, c2018 [cit. 2018-01-29]. Dostupné z: <https://citaty.net/citaty-o-malovani/>*
4. DOLEŽALOVÁ, Jana, 2010. *Rozvoj grafomotoriky v projektech. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-693-3.*
5. DVOŘÁK, Josef, 2001. *Logopedický slovník. 2. upr. a rozš. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum. ISBN 80-902536-2-8.*
6. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, 2010. *Velký psychologický slovník. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-686-5.*
7. CHALOUPKA, Otakar et al, 1985. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež. Praha: Albatros. ISBN 13-783-85.*
8. JANKOVSKÝ, Jiří, 2006. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska. 2. vyd. Praha: Triton. ISBN 80-7254-730-5.*
9. JEBAVÁ, Jana, 1997. *Úvod do arteterapie. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-394-6.*
10. KÁBRT, Jan et al, 2000. *Latinsko-český slovník. Voznice: Leda. ISBN 80-85927-82-9.*
11. KEBLOVÁ, Alena, 1999. *Hmat u zrakově postižených. Praha: Septima. ISBN 80-7216-085-0.*
12. KEBLOVÁ, Alena, 2001. *Zrakově postižené dítě. Praha: Septima. ISBN 80-7216-191-1.*

13. KIMPLOVÁ, Tereza a Marta KOLAŘÍKOVÁ, 2014. *Jak žít s těžkým zdravotním postižením?: Souhrn (nejen) psychologické problematiky*. Praha: Stanislav Juhaňák – TRITON. ISBN 978-80-7387-831-3.
14. KOZELSKÁ, Barbora, 2012. *Uvolňovací cviky*. In: *Hraním ke psaní [online]*. Ostrava: Grafomotorika Ostrava, [cit. 2018-02-09]. Dostupné z: http://www.grafomotorika-ostrava.cz/_files/hranimkepsani-206da0b8d7aff107999f601c531b58d1/uvolnovaci-cviky.pdf
15. Kuzniková, Adéla, 2011. *Náprava grafomotorických obtíží u dětí školního věku pomocí programu "Nebojte se psaní"*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Fakulta pedagogická. Vedoucí práce Dagmar Přinosilová.
16. LADA, Josef, 1966. *Mikeš*. 5. vyd. (V SNDK 10., přeprac. s barev. il.). Praha: SNDK. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-01755-5.
17. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
18. LOOSE, Antje C. et al, 2007. *Grafomotorika pro děti předškolního věku: cvičení pro děti ve věku od 4 do 8 let*. Vydání druhé. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-256-0.
19. MARKOVÁ, Monika, 2017. *Připravenost dětí předškolních tříd na psaní v 1. ročníku ZŠ*. České Budějovice. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Fakulta pedagogická. Vedoucí práce Ivana Šimková.
20. MATĚJČEK, Zdeněk, 2005. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada. Pro rodiče (Grada). ISBN 978-80-247-0870-6.
21. OPATŘILOVÁ, Dagmar, 2014. *Čím můžeme kreslit a psát. Grafomotorika a psaní u žáků s tělesným postižením[online]*. Brno: Fakulta informatiky Masarykovy univerzity, [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pedf/js14/grafomot/web/pages/03-02-cim.html>

22. OTEVŘELOVÁ, Hana, 2016. Školní zralost a připravenost. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1092-4.
23. Pablo Picasso se inspiroval ženami a obdivoval Čecha Josefa Ladu. 2013. 160 [online]. [cit. 2018-03-21]. Dostupné z: <https://www.i60.cz/clanek/detail/3991/pablo-picasso-se-inspiroval-zenami-a-obdivoval-cecha-josefa-ladu>
24. PAVERA, Libor a František VŠETIČKA, 2002. Lexikon literárních pojmů. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 80-7182-124-1.
25. REJZEK, Jiří, 2015. Český etymologický slovník. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda. ISBN 978-80-7335-393-3.
26. ŘÍČAN, Pavel, 2004. Cesta životem: Vývojová psychologie. 2. dopl. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-124-7.
27. SOVÁK, Miloš et al, 2000. Defektologický slovník. 3. upr. vyd. Jinočany: H & H. ISBN 80-86022-76-5.
28. STRAKOVÁ, Monika, 2014. Česká pohádka 21. století. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Fakulta filosofická. Vedoucí práce Petr Bílek.
29. TOMAN, Jaroslav, 1992. Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. ISBN 80-7040-055-2.
30. UŽDIL, Jaromír, 2002. Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte. Praha: Portál. ISBN 80-7178-599-7.
31. VÁGNEROVÁ, Marie, 2007. Vývojová psychologie pro obor Speciální pedagogika předškolního věku. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-213-5.
32. VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vydání druhé, rozšířené a přepracované. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
33. VÁGNEROVÁ, Marie et al, 2004. Psychologie handicapu. 2., přeprac. vyd. V Praze: Karolinum. ISBN 80-7184-929-4.

Obrázky

1. Obr. 5: Barevná kulička kreslicí

Barevná kulička kreslicí. In: DOMINO: obchod s hračky [online]. Poříčany: Hračky Domino, c2008-2018 [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <https://www.hrackydomino.cz/katalog/produkt/barevn-kulika-kreslc/>

2. Obr. 6: Správné držení psacího náčiní u leváka a praváka

Správné držení psacího náčiní. In: 1.B ZŠ Norbertov [online]. Praha: Základní škola Norbertov, 2008 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://1bnorbertov-0809.blogspot.cz/2008/09/sprvn-dren-psacho-nin.html>

3. Obr. 7-13: Nesprávné držení psacího náčiní

SIMONIDESOVÁ, Martina, 2012-2014. Nesprávné úchopy. In: Grafomotorika.eu [online]. Praha: Martina Simonidesová, [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.grafomotorika.eu/nespravne-uchopy/>

Seznam tabulek

Tabulka 1: Lenka.....	38
Tabulka 2: Petra.....	38
Tabulka 3: Kateřina	39
Tabulka 4: Jan	39
Tabulka 5: Alois	40
Tabulka 6: Mirek.....	40
Tabulka 7: Lenka.....	41
Tabulka 8: Petra.....	41
Tabulka 9: Kateřina	42
Tabulka 10: Jan	42
Tabulka 11: Alois	43
Tabulka 12: Mirek.....	43
Tabulka 13: Lenka.....	44
Tabulka 14: Petra.....	44
Tabulka 15: Kateřina	45
Tabulka 16: Jan	45
Tabulka 17: Alois	46
Tabulka 18: Mirek.....	46
Tabulka 19: Lenka.....	47
Tabulka 20: Petra.....	47
Tabulka 21: Kateřina	48
Tabulka 22: Jan	48
Tabulka 23: Alois	49
Tabulka 24: Mirek.....	49
Tabulka 25: Děti ve věku 5 let.....	51
Tabulka 26: Děti ve věku 6 let.....	52

Seznam příloh

Příloha 1: Pohádka – 1.den

Příloha 2: Pohádka – 2. den

Příloha 3: Pohádka – 3. den

Příloha 4: Pohádka – 4. Den

Příloha 5: Grafomotorický list - 1. den

Příloha 6: Grafomotorický list – 2. den

Příloha 7: Grafomotorický list - 3. den

Příloha 8: Grafomotorický list - 4. den

Příloha 9: Grafomotorické listy – Mirek

Příloha 10: Grafomotorické listy – Lenka

Příloha 11: Grafomotorické listy – Jan

Příloha 12: Grafomotorické listy – Petra

Příloha 13: Grafomotorické listy – Alois

Příloha 14: Grafomotorické listy – Kateřina

Příloha 15: Prostory třídy (vlastní zdroj)

Příloha 1: Pohádka – 1.den

O kocourkovi, který mluvil

(SEDÍME U STOLEČKU). Milé děti, budu vám něco vypravovat, ale mám obavu, že tomu nebudete věřit. A přece je to pravda pravdoucí, že v Hrusicích u Ševců měli jednu kocourka. Jmenoval se Mikeš. A ten kocourek mluvil!! Ačkoliv kocour Mikeš uměl dobře mluvit, nikdy toho nezneužil, aby někoho pomlouval. Od Pepíka také dostal boty. Ty uvítal s velkým jásotem. Ale dlouho to trvalo, nežli se v nich naučil chodit. Často se v nich převalil do sněhu, protože ho Pepík učil chodit po dvou zadních nohách.

A měly byste vidět to překvapení ostatních dětí, když Pepík Mikeše přivedl na klouzačku! Hned se ze všech stran sjížděli kluci na jedné brusli a kamarádili se s Mikešem. Pepík Mikešovi říkal, jak se který hoch jmenuje, a prosil hochy, aby mu neubližovali, že je ještě malý kocourek. Pepík ukázal Mikešovi, jak se jezdí po klouzačce, a za chvíli se milý kocourek proháněl po klouzačce jako každý kluk nebo holka. Když se mu však ocásek připlétl pod nohy, udělal kotrmelec a vymetl svým hustým kožíškem celou klouzačku. Děti, to vám bylo vždycky k smíchu! A když Mikeš viděl, jak to děti baví, schválně upadl každou chvíli. Dělal vždy, jako by se byl důkladně potloukl, držel si záda a skuhral: „*To jsem si dal! Večer mě bude muset přijít stará tetka Boudačka napravit a namazat.*“ Celý se kroutil jako klika od flašinetu, a tak přešel celý rybník.

Ale na konci rybníka se pojednou rychle narovnal, honem se zul z bot, přehodil si je přes rameno a utíkal rychle pryč (*UTÍKÁM S DĚTMI DOKOLA PO PLACE*).

Byl však již nejvyšší čas. Jako čert se přihnal pes Karfík a jen tak tak, že nechňapl Mikeše za ocásek (*BĚHÁM S DĚTMI NA MÍSTĚ*).

Mikeš utíkal dál, najednou narazil na kopec, tak začal po něm šplhat (*RUKAMA ŠPLHÁME DO KOPCE*).

Když už byl na kopci, tak se začal rozhlížet po psovi, ale nikde ho neviděl. (*PŘILOŽÍME HRANU RUKY NA ČELO A ROZHLÍŽÍME SE NA JEDNU STRANU A PAK NA DRUHOU. TOTÉŽ DĚLÁME I S DRUHOU*).

Podíval se proto ještě jednou: DOPRAVA a tam uviděl lokomotivu (*BĚŽÍME NA MÍSTĚ, RUKAMA KOPÍRUJEME POHYB MAŠINKY DOPŘEDU A VYDÁVÁME ZVUK: ŠŠŠŠŠ*). Která se ale najednou

zastavila a začala couvat (*BĚŽÍME NA MÍSTĚ, RUKAMA KOPÍRUJEME POHYB MAŠINKY DOZADU A VYDÁVÁME ZVUK: ŠŠŠŠŠ*).

Když se tak rozhlížel po krajině, uviděl dole v údolí babičku, jak sedí na lavičce a plete (*PLETEME RUKAMA DOPŘEDU*). Babička tam ale někde udělala chybu v pletení, takže to musela celý vypárat (*PLETEME RUKAMA DOZADU*).

Podíval se na druhou stranu DOLEVA a tam viděl do kuchyně, kde kuchaři míchali omáčku, aby se nepřipálila (*STRÍDÁME OBĚ RUCE*).

Jak tam stál na místě, tak ho najednou začalo něco šimrat (*DRBEME SE PO CELÉM TĚLE*.) Ono tam totiž bylo poblíž mraveniště a ti mravenci byli tuze zvědaví, kdo to k nim přišel na návštěvu.

V tu chvíli ale znovu spatřil Karfíka a tak se dal do běhu a hledal nějaký strom, na který by vylezl nahoru (*BĚŽÍME DOKOLA*).

Najednou – hop, hop! – už byl na topolu. Tam si konečně pořádně protáhl tlapky (*KROUŽÍME SAMOSTATNĚ KAŽDÝM PALCEM*).

(*JDEME SI SEDNOUT KE STOLEČKU*).

Karfík mezitím doběhl k topolu a štěkal na Mikeše něco psí řečí, Mikeš mu zase odpovídal zase kočičí řečí, ale pojednou se Mikeš rozzlobil a křikl na Karfíka po lidsku: „*Jdeš domů!*“ Toho se vám, milé děti, Karfík ulekl! Přestal štěkat, zježil na hřbetě chlupy, ohon skrčil mezi nohy a utíkal domů tak rychle, až mu sníh za prackami vyletoval! Když zmizel, slezl Mikeš ze stromu, obul se a hrdě se vracel na klouzačku.

Děti přivítaly Mikeše s jásotem jako hrdinu a bavily by se s Mikešem na klouzačce snad do půlnoci, ale byl již čas jít k večeři, babička na Pepíka volala. A sotva se navečeřeli, šli hned s Mikešem na kutě.

Byli z klouzačky notně promrzlí a unavení, takže za malou chvíličky byli v limbu. Mikeš spal jako zabítý, ale pojednou vzkřikl ze spaní: „*Jdeš domů!*“ To se mu jistě zdálo, jak ho Karfík zase zahnal na topol!

Příloha 2: Pohádka – 2. den

Jak Mikeš a Pašík byli spolu na pouti

(DĚTI SEDÍ U STOLEČKU). Jednou v neděli se kocourek Mikeš provaloval na lavici u kamen a bručel si do vousů: „*To je mi dnes dlouhá chvíle! Nejmiň 10 metrů! Půjdu se raději podívat, zdali se už Pašík po obědě prospal.*“ Mikeš seskočil z lavice, obul si boty a zamířil rovnou ke chlívku, kde bydlil náš čuník Pašík. Zaklepal způsobně na dvířka a promluvil tiše: „*Spíš ještě, Pašíku?*“ A Pašík uvnitř zabručel: „*I nespím! Nemohu dnes nějak usnout!*“ Nadzdvihl čumákem poklop a povídal: „*To je krásná neděle! Hned bych šel někam na výlet!*“ „*Tak ano!*“ souhlasil Mikeš. „*Vždyť je dnes v Mnichovicích slavná pouť! To by byl, Pašíku, výlet! Peníze mám, ale já bych tam sotva došel, bolely by mě jistě nohy!*“

„*Já tě tam, Mikeši dovezu na trakaři! Sláva, jen když máš peníze, pojedíš jako pan hrabě!*“ „*Tak dobrá!*“ souhlasil Mikeš radostně. Pašík vyjel trakařem z kůlny, Mikeš se posadil zpředu na žebříček a už jeli! (VE DVOJICÍCH SE VYSTŘÍDAJÍ NA „DRŽENÍ TRAKAŘE“).

„*Trá-tá, trá-tá!*“ zatroubil Mikeš každou chvíli, aby třeba, propánajána, nějakou babičku nepřejeli! Jeli kolem mlýnice, kde se otáčelo mlýnské kolo a zpívalo si do rytmu:

*Klap, klap, klap,
točím se tu tak.*

(KROUŽÍME NATAŽENÝMA RUKAMA).

Když přijeli do Mnichovic, bylo tam už lidu jako máku. U houpaček, u kolotočů, u střelnic a cukrářských krámů se to jen hemžilo, takže se Pašík s Mikešem skrze ten chumel lidí sotva protlačily k hospodě „U strakatého pejska“, kde jim za mírný poplatek trakař uschovali mezi ostatní povozy, kočáry, auta a motocykly. A teď hajdy na pouť! Vyrazily se zhoupnout na americkou houpačku. Amerikánský houpačkář pomohl Pašíkovi do lodičky a houpal ho mírně. (DĚLÁME RUKAMA MÍRNĚ, SPODNÍ PŮLKRUHY).

Zato Mikeš dělal na houpačce hotovou komedii (DĚLÁME RUKAMA RYCHLĚ A VELKÉ PŮLKRUHY).

Když Mikeše houpání omrzelo, koupil ještě Pašíkovi kyselou okurku a sobě teplý párek a šli poslechnout městskou kapelu, kterou tam dirigoval pan dirigent (DIRIGUJEME RUKAMA – POHYBUJEME LOKTY).

Ale pak už byl čas pomýšlet na návrat domů.

Došli do hostince „U strakatého pejska“ a tam je čekalo nepříjemné překvapení! Paní hostinská jim sdělovala, že jim někdo vyměnil jejich trakař za motocykl! Dovedete si to, děti, představit? Mikeš dlouho huboval, potom zase chvíli huboval Pašík, ale trakař byl pryč a místo něj tu stál pěkný motocykl! „*A to je pěkné nadělení!*“ huboval Mikeš, „*co máme nyní dělat?*“ „*Co byste jiného dělali?*“ radila jim hostinská. „*Sedněte si na něj a jedte domů!*“

Co měl Mikeš dělat, děti? Vylezl na motocykl, Pašíka posadil za sebe, spustil motor a frčeli rychle po silnici, jen se za nimi prášilo (*DĚLÁME VLÁČEK A BĚHÁME DOKOLA*).

Mikeš uměl dobře držet rovnováhu, ale Pašík byl trdlo trdlovaté. Navíc začalo pršet (*RYCHLE POHYBUJEME PRSTY!*)

Nic platno, než dojeli do vsi, byli už úplně durch a navíc se ještě se párkrát zvrátili do příkopu.

Když přijeli domů, měl Mikeš úplně mokré oblečení, tak mu Pašík pomáhal ždímat (*NAPODOBUJEME ŽDÍMÁNÍ*).

Babička je už sháněla a hubovala: „*Kde jste se lajdali? A kde jste ten veluciper vzali?*“ „*My jsme byli v Mnichovicích na pouti,*“ začal Mikeš nesměle, „*Pašík mě tam dovezl na trakaři, ale někdo nám ho tam v hospodě vyměnil za motocykl.*“ Babička spráskla ruce: „*Ježkovy oči! Tak nový trakař vám tam někdo vzal a strčil vám za něj tuhle rachotinu?*“

„*Počkejte, babičko!*“ povídá kolemjdoucí soused, „*támhle už přijíždí nějaký člověk s vaším trakařem!*“ A byl to on! Pán přijel na dvůr a povídá: „*To jsem rád, že jsem se se svým motocyklem zase setkal! Snědl jsem na pouti více toho tureckého medu a nějak se mi z toho pomotala hlava. Dejte mi, mládenci, můj motocykl a tady máte váš trakař.*“ Pán sedl na motocykl a za chvíli zmizel. Babička byla ráda, že má svůj trakař, Pašík si vlezl do chlívka a za chvíli chrupal. Mikeš se ve světnici zul a za pár minut spal také.

Příloha 3: Pohádka – 3. den

Jak šel Pepík s Mikešem na hrušky

(SEDÍME U STOLEČKU) Kocour Mikeš spal jako dudek. Jakmile se ale probudil z nejtvrďšího spánku, seskočil z tvrdé lavice a vyskočil si k Pepíkovi na pec. Když se Pepík zeptal, co se mu zdálo, zabručel: „Že jsme byli Mlejnkovům za stodolou na hruškách!“

„To je dobře, že se ti to zdálo, Mikeši!“ povídal Pepík vesele, „málem bych na ně zapomněl! Odpoledne půjdeme, Mikeši, na ně!“ „Ani mě, Pepíku nenapadne!“ rozzlobil se Mikeš. „Předně je to krádež, a za druhé pantáta ty hrušky hlídá jako oko v hlavě“ „Nu, dobrá,“ řekl Pepík ledabyle, „Vždyť já ty hrušky také zrovna mít nemusím! Ale potom také ty, Mikeši, nebudeš mít talíř dobré, husté smetany!“ Mikeš seskočil z lavice, obul se a pravil: „Jdi, Pepíku, tedy pro tu smetanu, ať se na to posilním!“ Pepík vzal rychle talíř a přiběhl ze sklepa s doboru hustou smetánkou. Mikeš pomalu chutnou smetanu vylízal a náležitě si to vychutnal. *(ZAUJMEME POLOHU KLEK SEDMO – POZICE KOČKY A UČINÍME VÝPAD DOPŘEDU JAKO KDYŽ CHCEM VYLÍZAT SMETANU, PŘITOM VYPLÁZNEME I JAZYK).*

Potom si pacičkou utřel vousky *(RUKAMA JAKO UTTŘEME ÚSTA)* a namířil ke dveřím.

Od meze šel podle smluveného plánu sám. Cestou potkal čápa, který na něho hlasitě klapal.

(MÁME NATAŽENÉ RUCE DOPŘEDU A NAPODOBUJEME POHYB ČÁPA, PŘIČEMŽ CHODÍME A ZVEDÁME VYSOKO NOHY).

Pak se i plazil trávou k hrušni *(PLAZÍME SE PO BŘÍŠE).*

Hrušeň byla oborvská, navíc zrovna fičel vítr a tak se kymácela sem a tam *(NAPODOBUJEME VĚTVE HRUŠNĚ A HOUPEME SE SE VZPAŽENÝMA RUKAMA Z JEDNÉ NOHY NA DRUHOU).*

A najenou šup, už byl jako střela nahoře!

Pepík šel pomalu za ním, trochu kulhal a když došel k té hrušni, svalil se pod ni do trávy.

Pantáta Mlejnků ho zdálky pozoroval, ale Pepík se ani nehnul. Po chvílce potichu zavolal na Mikeše: „Utrhni nějakou hrušku a hoď mi ji k ruce! Za chvíli zase!“

Mikešovi nešla zpočátku utrhnout, tak s ní zpočátku kroutil na jednu stranu a pak zase na druhou *(KROUŽÍME LOKTEM).*

Bác! Hruška jako malovaná spadla dolů. Pepík ji nenápadně sebral a strčil do kapsy. Za chvíli druhou, třetí, čtvrtou, pátou... Když už Pepík měl asi 10 hrušek v kapsách, volal na něj Mikeš seshora: „Nu, už snad dost, Pepíku!“ Ale Pepík měl ještě málo a pobízela kocourka, aby jen ještě dál trhal a házel dolů. Mezitím se mu rozmotalo klubko provázku, které s sebou nosí v kapse a tak ho začal namotávat *(V JEDNÉ RUCE „DRŽÍME“ KLUBKO A DRUHOU RUKOU HO NAMOTÁVÁME).*

A tu se spravedlivý kocourek nad Pepíkovou nenasytností dopálil. Utrhl jednu hodně velkou hrušku a namířil ji zrovna na Pepíkův nos. Bác! Zralá hruška se o nos rozbila na kusy. Pepík vyskočil a vyhrožoval Mikešovi vším možným. Mikeš se jen smál. Najednou však sjel ze stromu jako blesk a zmizel. Pepík se chtěl honem ohlédnout, ale nemohl, neboť ho v tu chvíli pantáta Mlejnků pevně držel za límec a nařezal mu, jen se od něj prášilo. Potom mu vybral z kapes hrušky a pustil ho. Pepík šel k potoku, kde si umyl ruce (*POHYBUJEME RUKAMA JAKO PŘI UMYVÁNÍ*) a chvíli poslouchal, jak zurčí voda (*KLEPEME PRSTY O KOLENA*). Pak si nabral doma polévku, pořádně si ji osolil (*NAPODOBUJEME SOLENÍ*), snědl ji až do dna a vydal se hledat Mikeše, aby se s ním vypořádal, ale když ho našel, přešla ho všechna zlost. (*SEDÍME U STOLEČKU*).

Mikeš se držel za břicho a kroutil se jako žížala a skuhral: „*To mě hryže svědomí. Měli bychom se, Pepíku, sebrat, dojít k pantátovi Mlejnkovému a nějak se s ním vyrovnat!*“ „*Když myslíš, že ti to ulehčí, tak jen jdi. Ale já už jsem s ním vyrovnaný!*“ řekl na to Pepík.

Byla to pro Mikeše krušná cesta, ale dobře to dopadlo. Za malou chvilinku přiběhl zpět a volal: „*Sláva! Už mě svědomí nehryže! Slíbil jsem pantátovi, že občas prohlédnu stavení a řádně proženu všechny myši. Všechno mi odpustil, a ještě se smál, když jsem mu vypravoval, jak to doopravdy bylo.*“ Nu, a pak byl zase na pár dní klid.

Příloha 4: Pohádka – 4. Den

MIKEŠ UKRADEN!

(SEDÍME U STOLEČKU). Milé děti, představte si, co se jednou stalo! Babička pekla lívance a poslala Mikeše do sklepa pro smetanu. Tak šel tedy pro tu smetanu. Přešel dvůr, lávku a cestou se dal ke stráni, kde byl vyzděný sklípek. (CHODÍME A MĚNÍME STYL CHŮZE: NA ŠPIČKY, NA PATY, KLADEME CHODIDLA TĚSNĚ ZA SEBOU).

Vzal ze sklípku do paciček plný krajáč smetany a nesl ho domů. Když šel ale přes lávku, byl tam hlemýžď. Chtěl se mu vyhnout, ale zakopl, ztratil na úzké lávce rovnováhu a spadl i s krajáčem do strouhy. Rozhodl se proto, že se vydá do světa, kde vydělá peníze na nový krajáč se smetanou.

Zabalil si své věci do šátku a vyrazil. Cestou potkal mlýn, kde se otáčelo mlýnské kolo. (OTÁČÍME CELÝMA RUKAMA). Pak šel kolem rybníka, kde plavaly některé děti kraula, prsa a mezi nimi i pes. (CHODÍME PO TŘÍDĚ A NAPODOBUJEME RUKAMA RŮZNÉ PLAVEBNÍ STYLY).

Za chvíli ale najednou ucítil maso. Zdáli uviděl u ohýnka sedět dvě ženy se spoustou stříbrných ozdob ve vlasech a kousek od nich muže s vysokými lesklými boty a zelenou vestou se stříbrnými knoflíčky. Jedna žena tam něco vařila v kotli. (MÍCHÁME VAŘEČKOU). Druhá si nad ním ohřívala ruce. (MNEME RUKAMA, JAKO KDYŽ O NĚCO PROSÍME). A muž tam stál opodál a nad hlavou točil bičem. (TOČÍME RUKOU V LOKETNÍM KLOUBU, MĚNÍME SMĚRY).

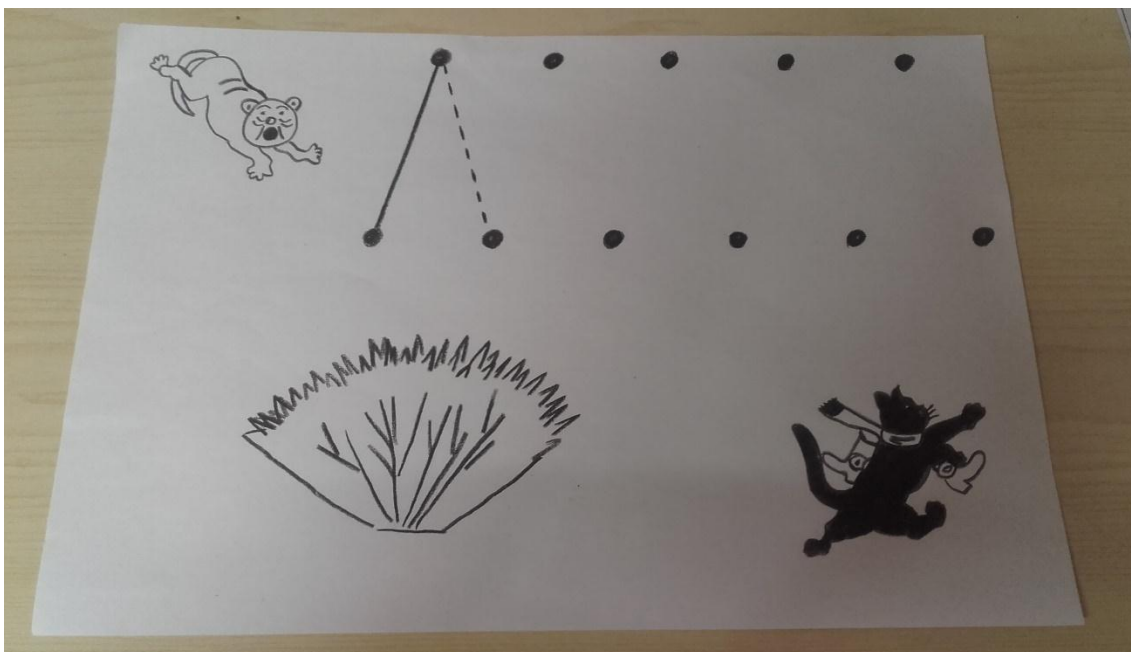
Cizinci ho pozvali k ohýnku, nejprve si něco brebentili něco jen tak pro sebe a pak muž odešel a ženy s ním začaly mluvit: jak se jmenuje, odkud je, ... Co se ale nestalo! Někdo Mikešovi hodil přes hlavu pytel! Chtěl se bránit, ale už bylo pozdě. Ucítil, že ho hodili do vozu někam na slámu a pokryli ho hadry. Celou noc tam kolem něj chodila drobná zvířátka, jako byli například myši, ještěrky (KMITÁNÍM PRSTŮ NAPODOBUJEME CHŮZI ZVÍŘÁTEK) i hadi. (PRSTY MÁME U SEBE A VLNITÝMI POHYBY V ZÁPĚSTÍ NAPODOBUJEME POHYB HADŮ).

Najednou ráno uslyšel hlasy. Přišli tam policajti a ptali se cizinců, zda nemají nic kradeného. Když to Mikeš uslyšel, vykřikl co nejvíc nahlas: „*Já jsem prosím ukradený!*“ Policajti to slyšeli, ale cizinci jim řekli, že je to jen cvičený papoušek. Mikeš se znovu ozval: „*Já jsem Mikeš Ševců z Hrusic.*“ Policajti vyndali pytel a hledali kluka...vyndali kocourka, ale hledali dál ...tak se ozval Mikeš znovu. A policajti nejprve jen chvíli mlčeli a pak se začali hodně smát

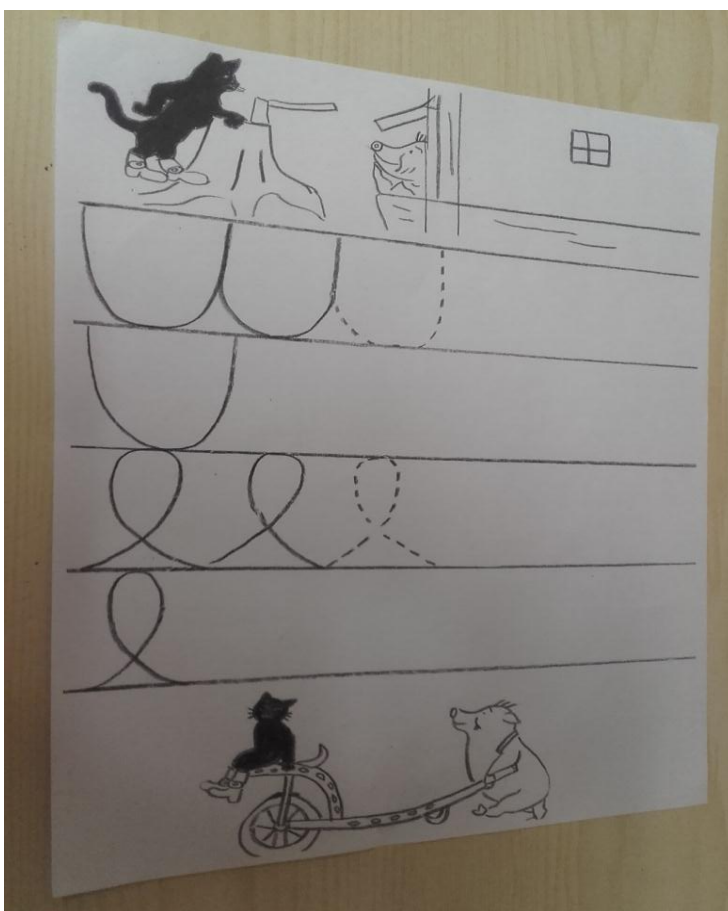
A tak na ně Mikeš spustil: „*Já vím, že mě hledáte, protože jsem doma rozbil babičce krajáč s mlékem. Ale já jsem nechtěl utéci! Já si jdu do světa najít nějakou práci, abych si vydělal nějaké peníze a koupil babičce nový krajáč. Ale co se dá dělat, když už jste mě chytili, tak mě odvedte do žaláře.*“

„I copak tě napadá, kocourku?!“ chlácholil pan policejní náčelník kocourka. „My tebe nehledáme, my hledáme jen zlé lidi. Kvůli nějakému rozbitému krajáči tě přece nedáme do vězení. Jen si jdi klidně dále do světa a my ti všichni přejeme, abys vydělal hodně peněz a koupil babičce spoustu krajáčů. Jen se vyhýbej zlým lidem, byla by tě opravdu škoda!“ Dali mu šišku salámu, nějaké peníze na cestu a rozloučili se s ním. Mikeš se zakousl do salámu a vesele dál pokračoval do světa.

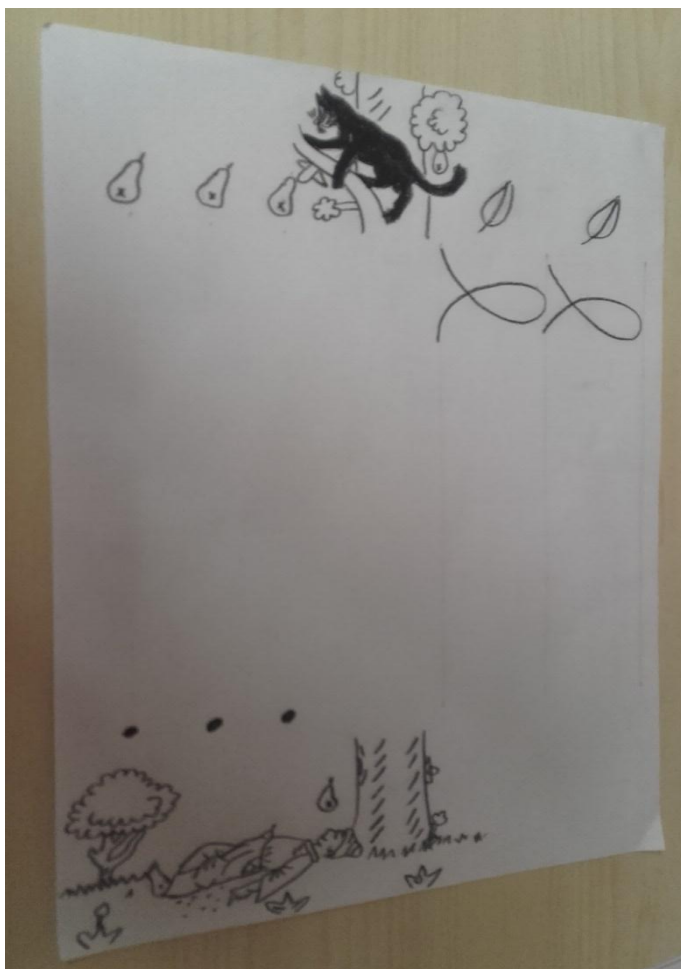
Příloha 5: Grafomotorický list - 1. den

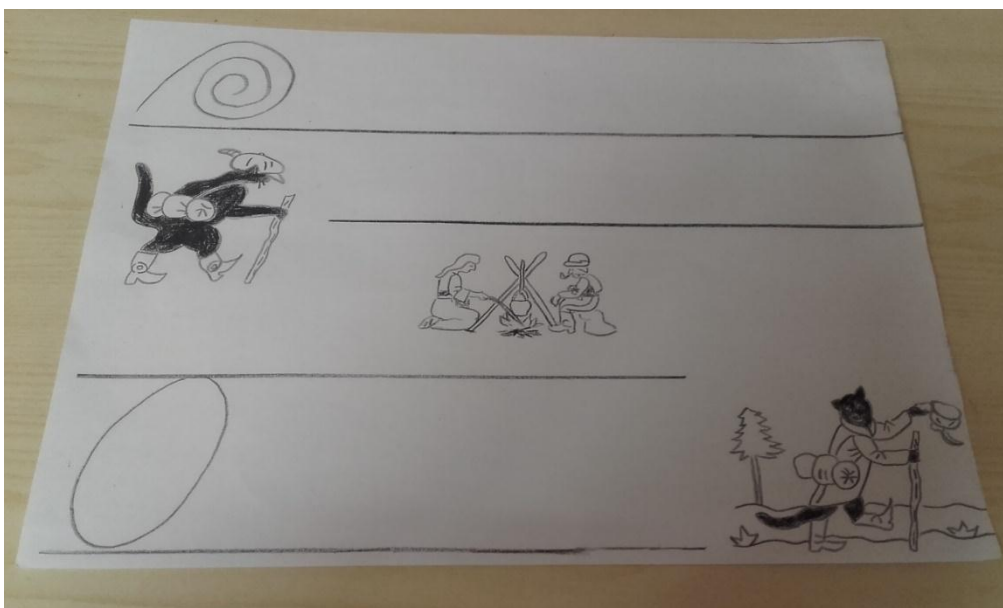
Příloha 6: Grafomotorický list – 2. den

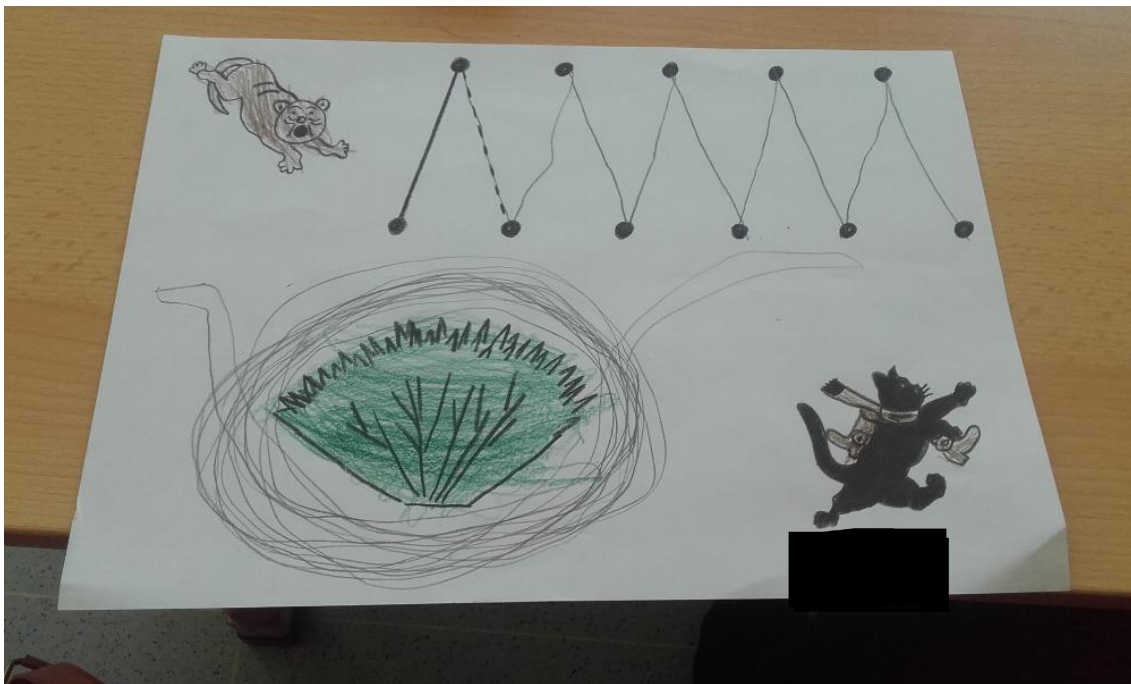
Příloha 7: Grafomotorický list - 3. den

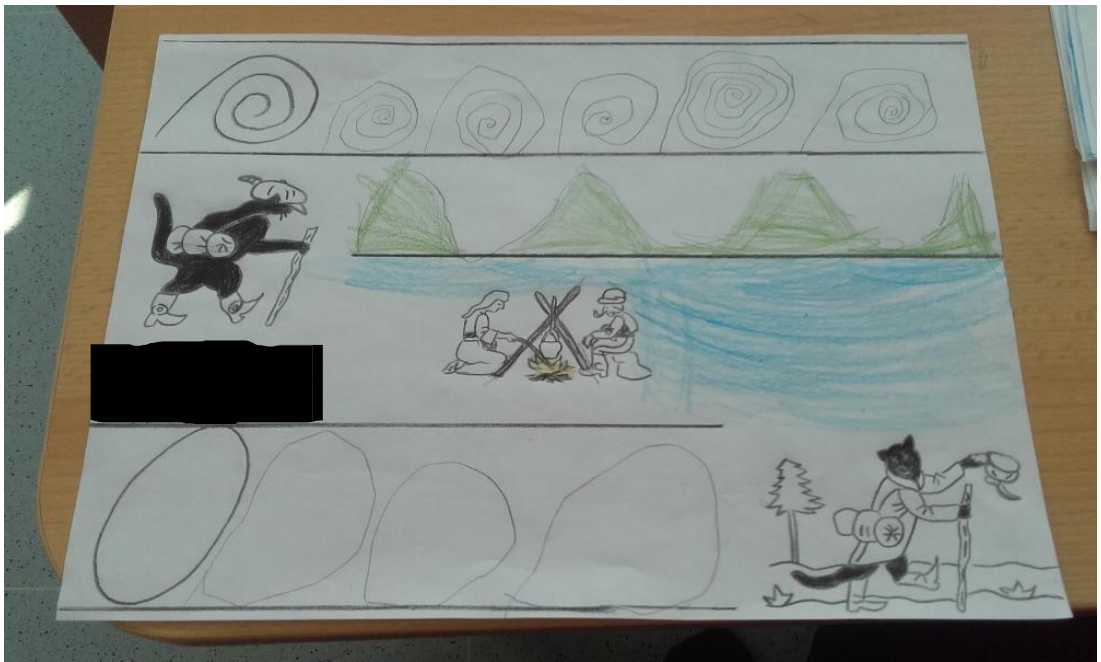
Příloha 8: Grafomotorický list - 4. den

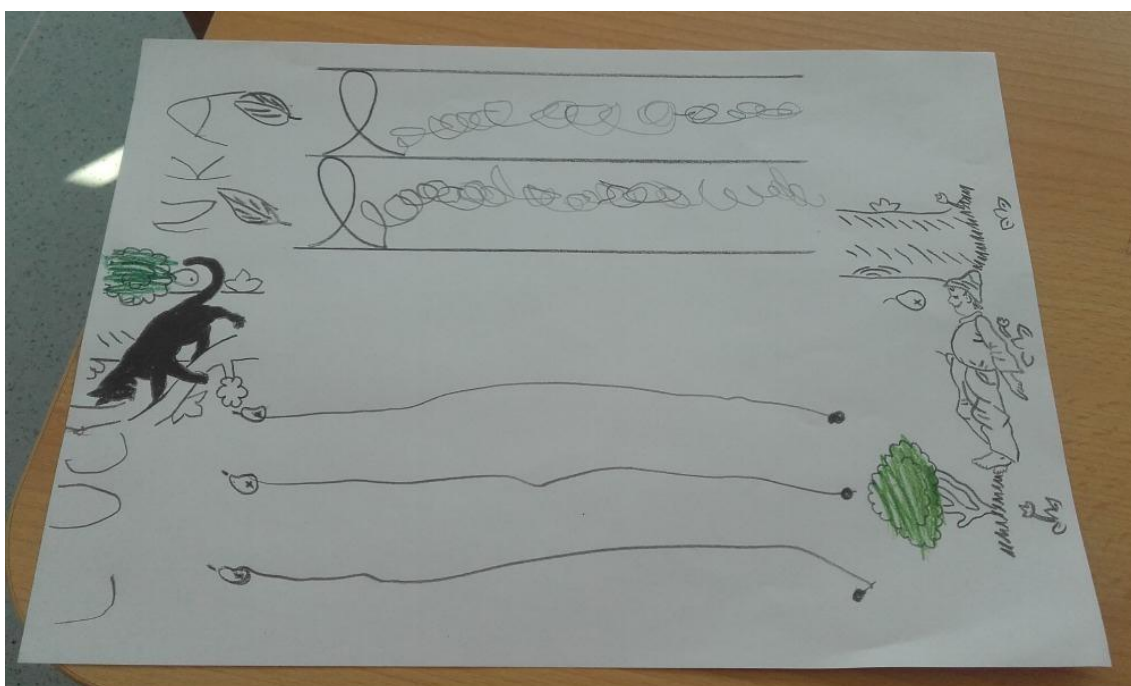
Příloha 9: Grafomotorické listy – Mirek

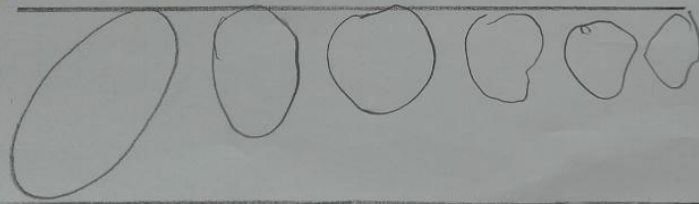
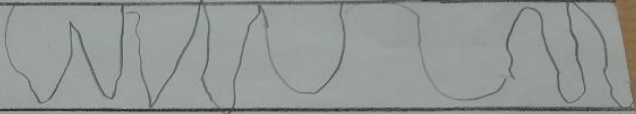

Příloha 10: Grafomotorické listy – Lenka

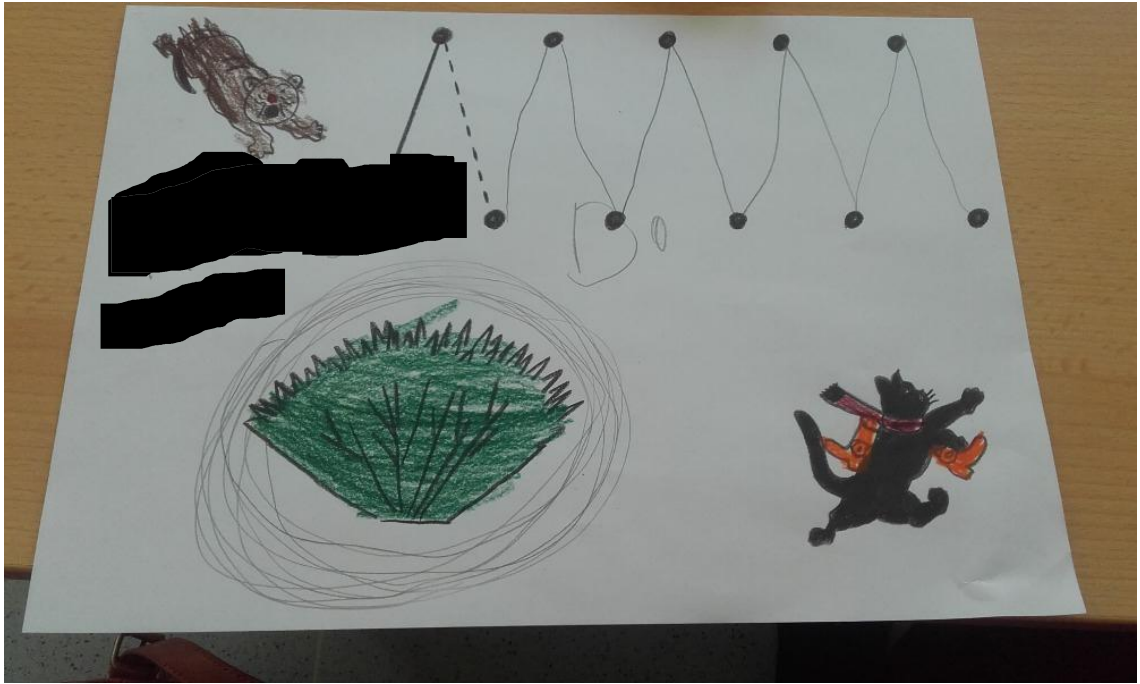

Handwritten scribbles and illegible text.

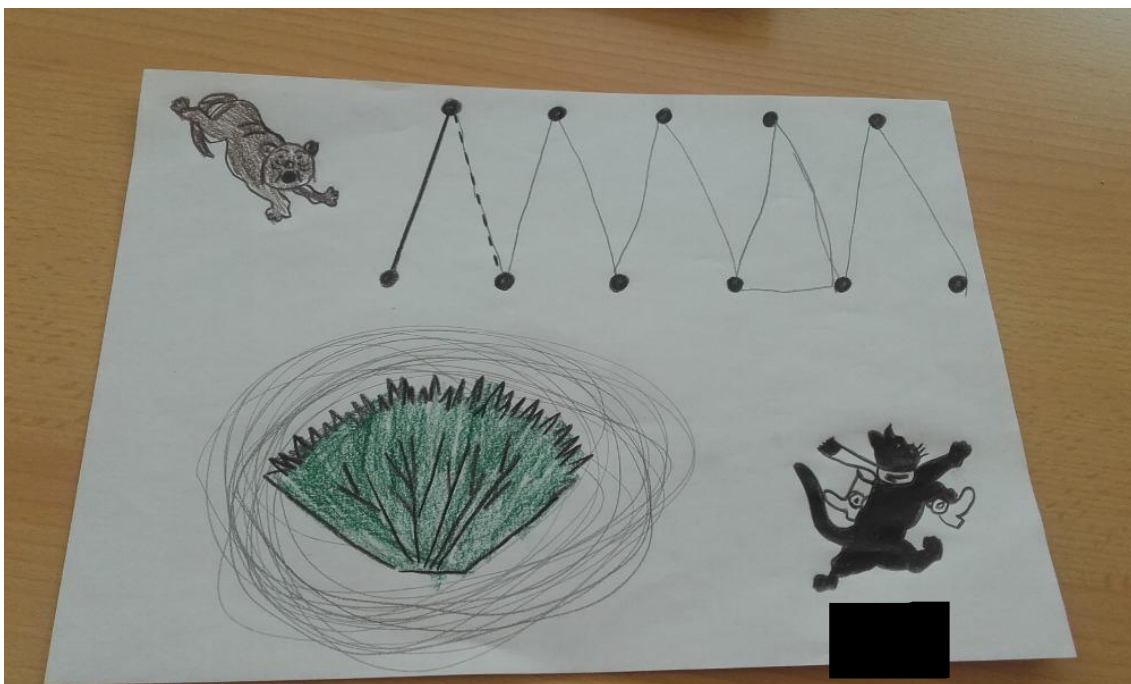

Příloha 11: Grafomotorické listy – Jan

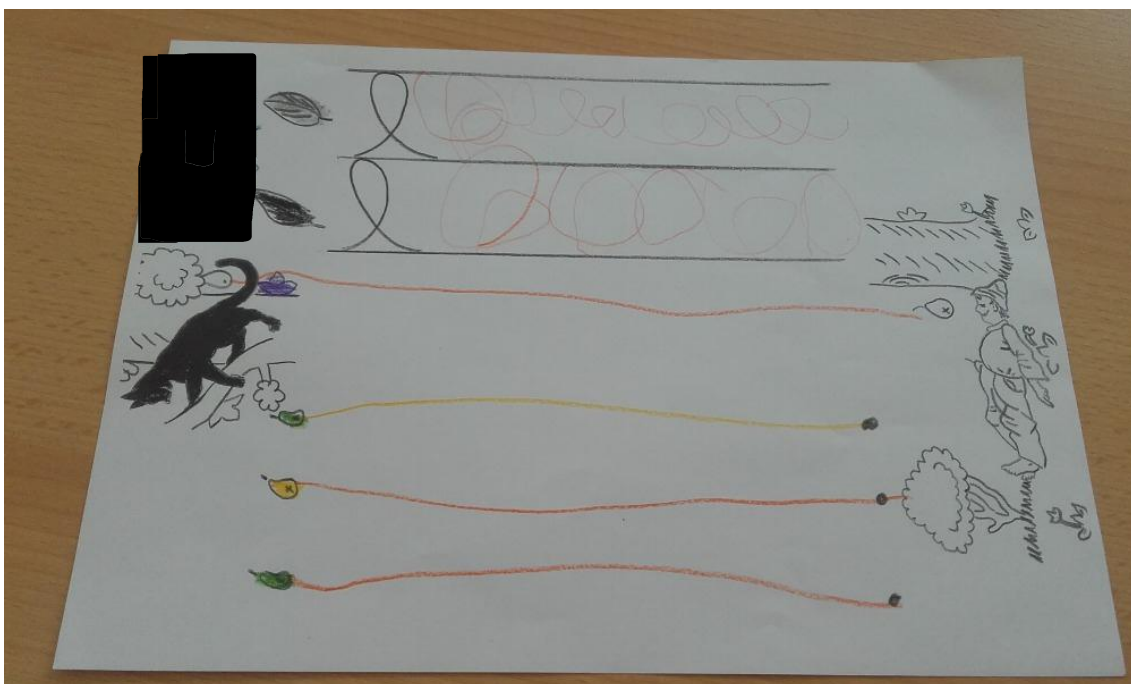
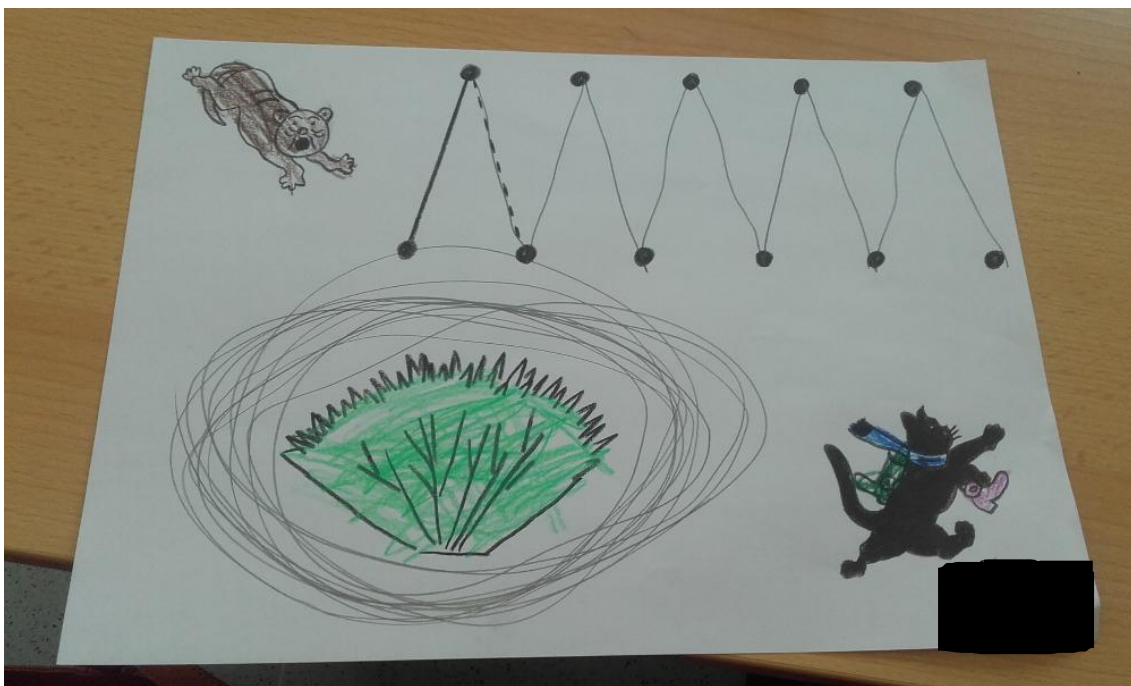

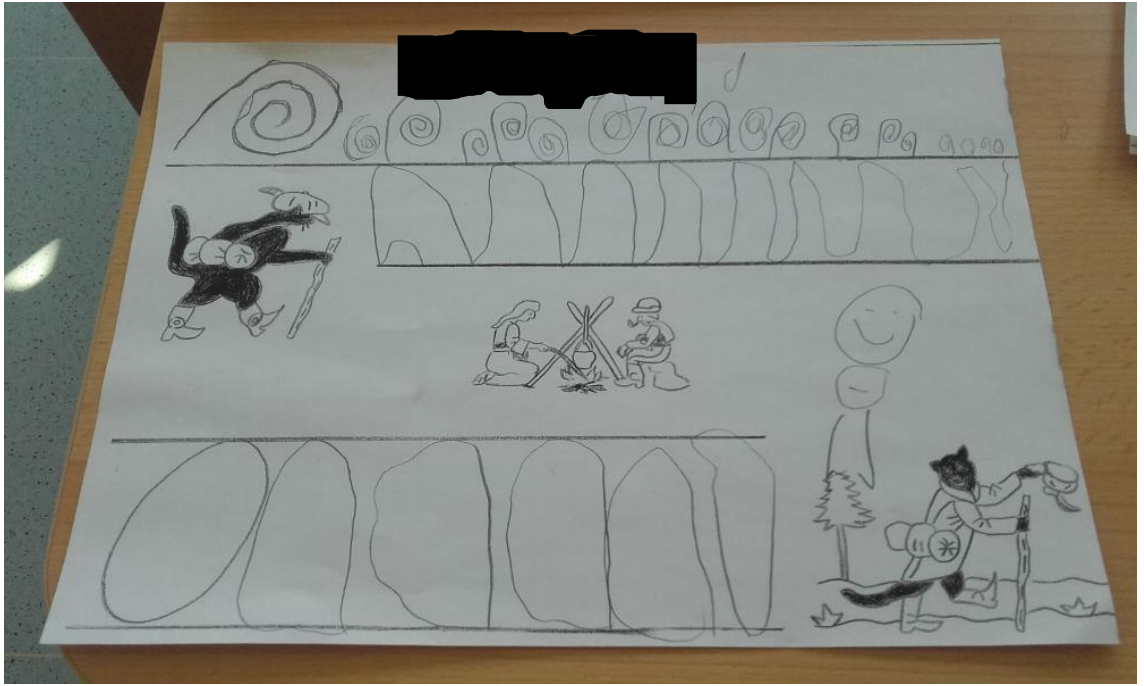

Příloha 12: Grafomotorické listy – Petra

Příloha 13: Grafomotorické listy – Alois

Příloha 14: Grafomotorické listy – Kateřina

Příloha 15: Prostory třídy

